

Tudományos Konferencia

SULYOK DEZSŐ

**egykori pápai polgármester,
nemzetgyűlési képviselő,
a Magyar Szabadság Párt megalakítója
tiszteletére
születése 100. évfordulóján**

Szerkesztette: dr. Hermann István

ISBN 963 03 4432 7

**Kiadja Pápa Város Önkormányzata
Felelős kiadó: Dr. Kovács Zoltán polgármester
Készült a pápai Jókai Mór Városi Könyvtár
Kötészeti és Sokszorosító Műhelyében
Felelős vezető: Dr. Hermann István igazgató
Szövegszerkesztés: Bálintné Balassa Krisztina**

PÁPA, 1998.

TARTALOM

Kovács Zoltán: Bevezetés

Pölöskei Ferenc: Pápa a két világháború között

Szerencsés Károly: A nemzeti demokrácia időszerűsége

Gergely Jenő: Sulyok Dezső és a katolikus egyház

Föglein Gizella: Sulyok Dezső és az államforma kérdése 1945-1946-ban

Földesi Margit: A Szövetséges Ellenőrző Bizottság és Sulyok Dezső

Izsák Lajos: A Magyar Szabadság Párt története

Boross Imre: Sulyok Dezső kicsit közelebről

BEVEZETÉS¹

Tisztelt Előadók!
Kedves Vendégeink!

Sok szeretettel köszöntöm Önöket! Nagyon örülök, hogy mind a fiatalabb, mind az idősebb korosztály ilyen nagy számban képviselteti magát. Annak a lehetősége, hogy konferenciát rendezünk Sulyok Dezső emlékére, 1994-ben merült fel először, amikor is az Eckhardt Tibor Alapítvány, az Agrárszövetség és Pápa Város Önkormányzata Habsburg Ottó részvételével emléktáblát avatott a néhai politikus szülőházán. Ekkor beszéltünk Szerencsés Károllyal arról, hogy 1997-ben lesz Sulyok születésének 100. évfordulója, azaz egy kerek évforduló, amelynek alkalmából jó volna a politikus életéről készülő monográfiát a város segítségével megjelentetni.

Azóta eltelt pár év, kész a mű, konferenciát rendezünk. Vágyaink megvalósulni látszanak, de igazán akkor teljesednek be, ha a könyvet az érdeklődők el is olvassák. Rendkívül sok ismeretet szerezhetnek belőle.

Miért fontos nekünk, pápaiaknak Sulyok Dezső?

Egyrészt - nyilvánvalóan - azért, mert pápai volt. Közismert, hogy a pápaiak még akkor is büszkék pápai származásukra, ha elkerülnek szülővárosukból, mi, helyben maradtak pedig büszkék vagyunk az elszármazott pápaiakra, akik tovább öregbítik városunk régtől fogva jó hírét.

Másrészt azért fontos, mert Sulyok Dezső igazi demokrata volt, s általában belőlük van a legkevesebb. Harmadrészt mint várospolitikus fontos. 1990. október 26-án az új képviselő-testület alakuló ülésén minden képviselő ott találta asztalán annak a városrendezési tervnek a rövid részletét, amelynek néhány kezdeményezése - mint például a piac áthelyezése a Fő térről mai helyére - megvalósult, ám számos elképzelése papíron maradt. Az utóbbiak közé tartozik például az az elképzelés, amely a Jókai utca felől megnyitotta volna az Anna teret, kialakítva így városunkban - a Fő tér és a Március 15. tér mellett - egy harmadik nagyon szép teret. A méltatást lehetne folytatni, de a legszomorúbb talán az - s erről feltétlenül beszélni kell -, hogy Sulyok Dezső rehabilitációja a mai napig nem történt meg. Sokat beszélnek ugyan erről, csak éppen nincs haladás az ügyben. A mai napon ezzel a rendezvénnyel mi tesszük meg az első nagyobb lépést, s reméljük, hogy ennek híre eljut azokhoz is, akiket illetne, hogy ne csak egy kis város lokálpatriótái kezdeményezzék ezt.

Sulyok Dezső elvi alapokon, következetesen politizált. Nézetei alapján ma úgy minősítenénk, hogy a politikai paletta közepén állt, s talán éppen ezért sokat támadták a jobb- és a baloldaltól is, hajszát folytattak ellene a szélsőségek, a fajvédők és a kommunisták egyaránt.

Végül illik és szokás számba venni mindazokat, akik nélkül ez a konferencia nem jöhetett volna létre. Támogatta a rendezvényt Veszprém Megye Önkormányzata - a megyei önkormányzat alelnöke személyesen is megtisztelte a tanácskozást, a Veszprém Megye Kultúrájáért Alapítvány, Budapest I. kerületének önkormányzata és Katona Tamás polgármester úr. A rendezésben segített rengeteget a Jókai Mór Művelődési Központ és a Jókai Mór Városi Könyvtár igazgatója, dr. Hermann István. Köszönet nekik, s természetesen köszönet az előadóknak is.

¹ A konferencia köszöntéseként elhangzott 1997. április 05-én

Minden megjelentnek, minden kedves vendégünknek hasznos időtöltést kívánok, valamint azt, hogy érezzék jól magukat városunkban, tekintsék meg nevezetességeinket! A mai napra pedig úgy kelljen visszaemlékeznünk majd évek múltán, mint olyan időpontra, amikor véglegesen és visszavonhatatlanul megindult egykori polgármesterünk, országgyűlési képviselőnk, Sulyok Dezső rehabilitációja.

DR. KOVÁCS ZOLTÁN
polgármester

PÖLÖSKEI FERENC PÁPA A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT²

Sulyok Dezső, életének a szó szoros értelmében felfogott java részét Pápán, illetve környékén töltötte. Itt született, itt élte gyermekéveit, a Bencés Főgimnáziumban érettségizett, majd a budapesti Királyi Tudományegyetem jogi karán végezte felsőfokú tanulmányait. A szükséges jogi, ügyvédi gyakorlatok után, 1924-ben itt nyitott ügyvédi irodát s miként a helyi értelmiségek, tisztviselők színe-java ő is tevékenyen részt vett a város közéletében. Egyes üzemek, intézmények, a Bacon, a Perutz-gyár, a Hitelbank jogi ügyeinek intézését is vállalta.

1935-ben a NEP színeiben, de nem annak támogatásával szerzett képviselői mandátumot s ezáltal a neve országosan is ismertté vált. Feltűnést keltett, amikor ezt követően a maga politikai útját is kereső Független Kisgazdapárthoz, Eckhart Tiborhoz, Nagy Ferenchez, Bajcsy Zsilinszky Endréhez, Tildy Zoltánhoz csatlakozott. Tildyt egyébként még az első világháború idején megismerhette, hiszen ő a teológiát elvégezve a bevonult katonatanárokat helyettesítve, tanított a pápai Református Gimnáziumban. A nyilas uralom alatt Pápakovácsiban és a Somlón keresett és talált menedéket.

A Szálasi uralom összeroppantása után április elsejétől a nagy elődök nyomába lépve mintegy fél esztendeig, fél évig, áprilistól-októberig a város polgármestere. Nagyívű városfejlesztési terve sajnos, a későbbi, a különös gyorsodású események folyamatában nem valósulhatott meg. Az új megváltozott viszonyok közepette azért is érdemes tanulmányozni ezt, hiszen ő egy modern polgári nagyváros körvonalait rajzolta fel. Sokat remélt tőle: „Javaslataim elfogadását azzal a gondolattal és egyúttal kívánsággal is kérem, hogy ezek a javaslatok, egy új magyar korszellem hajnalán fejlődésnek induló, új magyar város kialakításának első, de hosszú évszázadokra kiható állomása lesz. Pápa, 1945. július 6. A város 1945. évi július 22-iki rendkívüli közgyűlése jóváhagyta a „Pápa megyei város rendezésére és fejlesztésére vonatkozó tervet.”

Később pedig Pápa kimaradt az 1950-es évek túlméretezett, agyonhajszolt, a szerves fejlődést mellőző iparosításából, sőt a város további szerves fejlődését mesterséges módon, egyes megyei pártvezetők közreműködésével megakasztották. A Rákosi-rendszer ha szétverni nem is tudta, megroppantotta Pápa kulturális, oktatási, sport intézményeit, felszámolta nagy hagyományokra visszatekintő civil szervezeteit, - jótékonyági, egyházi, szociális, kulturális egyesületeit stb. Amelyik megmaradt, korábbi vitalitását elvesztette. (Jókai Kör, Katolikus Egylet, Önképzőkörök stb. Visszaesett a sportélet is.) Ezeknek a száma korábban 50-60 között mozgott. Megszűntek a lapok is. (Pápai Hírlap, Pápa és környéke.)

A város élni akarása azonban ismét, miként hosszú története során már annyiszor erősebbnek bizonyult és végül is elhárította a nagy veszélyeket. Túlélte nemcsak Rákosit, hanem Papp Jánost, Radnóti Istvánt, és a megye egyéb korlátlan hatalmasait is.

Sulyok Dezső 68 évet élt s ebből, - ha budapesti egyetemi éveit, a mezei jogászságot is ide számítjuk, - 48 évet Pápán és környékén, 2 évet 1945 és 1947 között Budapesten, 18 évet pedig emigrációban töltött. Pápai évei voltaképpen 3 korszakra oszthatók. Az 1897 és 1918 közötti 21 év a dualizmus korára, az 1919-1945 közötti évei a forradalmakra, a Horthy korszakra és a nyilas uralomra esnek. S végül 1945-ben a város polgármestere, a Nemzeti Bizottság elnöke és

² Az előadás elhangzott a Sulyok Dezső születésének 100. évfordulóján, 1997. április 6-án, Pápán tartott tudományos konferencián.

rendőrkapitánya. Ezért az őt alakító, formáló fiatal éveinek Pápáját, a város életének 1918 előtti szakaszát, annak meghatározó vonásait is fel kell villantanunk. Erre egyébként azért is szükség van, mert a Horthy korszak a város gazdasága, társadalmi struktúrája, közigazgatása, kulturális élete szempontjából lényegében a dualizmus folytatása. A polgári kor második kiadása ez Magyarország életében. Mindkettő kezdetén, 1867 és Trianon után is nehéz, kritikus helyzetbe került a város.

A kiegyezés utáni gazdasági fellendülés nagy ívben elkerülte a várost. Kimaradt ugyanis a vasúti fővonalak hálózatából, miként a modern gyáripari fejlődésből is, csupán a Győr-Pápa, s később a Pápa - Celldömölk mellékszárny épült ki. Úgy érkezett a XIX. század végéhez, hogy kézműipara meggyengült, de új modern üzemekkel sem rendelkezett. Ebből a zsákutcából jórészt a maga erejével tört ki, polgári, értelmiségi, lakossági tenniakarásának, tehetségének s nem utolsósorban kiváló minőségű polgármestereinek, tisztviselőinek vezetésével. Városi rangját megtartva akkor is éppen a századvégén eredt a szerencsésebb sorsú városok - Szombathely, Győr, Székesfehérvár - nyomába. Megépült a Pápa - Kis-Celli, majd a Csornai és a Bánhidai vicinális vasút. Voita József és Mészáros Károly polgármesterek közreműködésével létrehozták a Dohánygyár, majd ugyancsak a századfordulón a prágai Perutz-testvérek textilgyárát. Kiépült a vízvezeték-hálózat s a villanytelep és vonalhálózata. Az utakat portalanították. Az egyházi tanítóképző mellett megindult az oktatás az Állami Tanítóképzőben a Veszprémi úton. Felgyorsult a középületek és a lakások építése. Mindez a városi szerves fejlődés eredményeként hosszú évek, évtizedek nyomán alakult ki. Ezt törte meg az első világháború és velejárói, a nyersanyaghiány, a háborús emberáldozatok sora, az infláció, a gyárak leállása, a munkanélküliség. A válság hosszasan elhúzódott, hiszen az ipari és a mezőgazdasági termelés az 1920-as évek elején a háború előttinek a felére esett vissza s csak 1927-re érte el az 1913 évi színvonalat. Az újabb nagyarányú fellendülés a 30-as évekre esett, miközben a város őrizte valóságos értékeit, élénk maradt az egyesületek, körök, klubok, a különféle emberi közösségek társadalmi élete, megmaradt a közép és főiskolák vonzáskörzete, szellemi sugárzó ereje. A polgármesterek Tenzlinger József és Hamuth János kivezték a várost ebből a nehéz helyzetből is. Korszerűsítették a Perutz-gyárát, a húszem külföldi tőke bevonásával jórészt exporttermékeket készített.

Az 1930-as évek második felében a város tevékeny részvételével megkezdődött a repülőtér építése. Hozzá akkor a modern polgári közlekedés, a kereskedelem, az értékesítés fellendítésének reménye fűződött. Akkor mindenesetre az építkezés számos munkahelyet teremtett. Szemben az első világháború időszakával a gyárak termelése s a repülőtér építkezése sem esett vissza.

Az 1945 utáni, a jogállamiságon, a többpárti parlamentáris demokrácián esett sérelmekről, sőt felborításokról az előadók beszélnek még. Én a gazdaságban, pontosabban a városfejlesztés immár nyomon követhető deformálódásáról szeretnék néhány gondolatot felvillantani. A nehézipar ésszerűtlen gyors fejlesztése - a vas és acél országának jelszava alatt - az ún. „szocialista városok” gyors kialakítását vonta maga után. Ebben a trendben azonban hiányoztak a korábbi klasszikus városfejlesztés ismérvei. Elmaradtak a szükséges középítkezések, a kulturális oktatási intézmények, nem léteztek a civil társadalom eleven egyesületei, körei. Nem léteztek a társadalom olyan organikus intézményei, mint például a szakszerű közigazgatás, vagy a különböző szintű bíróságok, igazságszolgáltató intézmények. A bányák nyitása, a gyárak építése és a hozzájuk összerakott lakóháztömbök, a távfűtési rendszereikkel ugyanis önmagukban véve nem felelnek meg a szerves városfejlesztés feltételeinek. Vagyis a városképző tényezők egy része, így a hagyomány, az emberi közösségek léte, belső összetartó ereje hiányzott. Idő, illetve történelmi távlat is kell ezek kialakításához. Mindezek hiányában pedig gyengébb az egyébként nagy lélekszámú városi települések tűrőképessége, nehezebben viselik el a rászakadt válságokat,

csökken a nehézségek túlélésének képessége. Kiszámíthatatlanabb ilyenkor lakosságuk érzelmi belső élete, hullámzóbb politikai hangulata, pártpolitikai elkötelezettsége is. S ha ezen a ponton egy pillanatra a politológia ingoványos területére lépek, megkockáztatom a feltételezést. Kiszámíthatatlan, vajon szavaz e és melyik pártra e korábbi kedvezőbb ipari funkcióit, lehetőségeit jórészt elvesztő városok egy része. Igaz, ezekre a kérdésekre más települések, így a hagyományos, nagy múltra visszatekintő városok és a falvak esetében is ők maguk adják majd meg a választ. Az 1994. évi választási tapasztalatok azt mutatják, hogy az utóbbiaknál megosztottabb, szórtaabb, differenciáltabb volt a lakosság pártpolitikai elkötelezettsége. Egyik neves szociológus az 1990 előtti évtizedekben a város két típusát jelöli meg. Az elsőbe azokat sorolja, amelyek csak szerény mértékben részesültek a központi támogatásból, nem voltak megyeszékhelyek, nem voltak „új szocialista városok” s vezetésük sem lehetett akkor markáns. A városok második csoportját jobbra a szerves fejlődést maguk mögött hagyó települések alkotják. Megyeszékhelyek, új keletű városok, jelentősebb az országos és a megyei költségvetési támogatásuk.

Ezúttal csak utalok néhány újnak tekinthető dunántúli város népességének gyors növekedésére és jelenlegi válságára.

Ajka	1851 : 1.500		
	1959 : 15.000	bauxit, timföld, hőerőmű	
	1990 : 34.411		
	1995 : 33.832		
Várpalota	1851 : 4.000	(Inota, Pét, Palota)	
	1980 : 28.000		
	1990 : 27.455		
	1995 : 26.928		
Oroszlány	1954 : 6.596		Tapolca 1901 : 5.786
	1980 : 21.582		1966 : 9.479
	1990 : 20.778		1980 : 17.161
	1995 : 20.982		1990 : 18.857
			1995 : 18.264

Közülük azonban jó néhány megőrizte anyagi erejét, megteremtette hiányzó városi hagyományait. (Dunaújváros)

Dunaújváros (Dunapentele) lakossága:	1945 : 3.943
	1970 : 44.721
	1980 : 60.000

Néhány távolabbi város népessége:

Kazincbarcika	36.855 lakos	(1947-ben 3 településből - Berente, Sajókazinc, Barcika - jött létre)
Ózd	43.592 lakos	
Tiszaújváros	18.685 lakos	
Tiszavasvári	14.232 lakos	

Pápa népessége immár másfél évszázada alig-alig mutat feltűnően nagy változásokat. Mindazonáltal tükrözi elsősorban a város iparának, kereskedelmének, oktatásának alakulását, fejlődését vagy visszaesését. Ám fellelhetőek e számsorokban a népességet meghatározó általánosnak tekinthető tendenciák is, mint például az egészségügy, a járványok, a demográfia fellendülései, netán robbanásai, illetve visszaesései - beleértve az egykézést s a születéskorlátozás egyéb formáit is.

Pápa lakossága (Fényes Elek): 1851 : 16.000 1930 : 21.356
1869 : 14.222 1990 : 33.643
1890 : 17.426 1995 : 33.846
1910 : 20.150

A város lakossága így ma már túlhaladta Ajkát s ezáltal a megye második legnagyobb városává vált. A rendszerváltással járó gazdasági, szociális nehézségek Pápát sem kerülték el. De ahogyan a múltban, úgy napjainkban is bizonyára leküzdö ezeket.

SZERENCSES KÁROLY A NEMZETI DEMOKRÁCIA IDŐSZERŰSÉGE³

Tisztelt Hallgatóim!

1935-ben, amikor az utolsó nyílt szavazású választásokat tartották Magyarországon Sulyok Dezső győzelmet aratott a Nemzeti Egység Pártjának nem hivatalos jelöltjeként. Amikor kinézett a Griff Szálló ablakából, tömegeket látott és látott egy zászlót, amelyre a nevét hímezték és ez azt a meggyőződést erősítette benne, hogy Pápát és vidékét tehetsége teljességével kell képviselnie a magyar parlamentben. 1935-től 1939-ig a magyar ellenzéki egyik legnagyobb megnyilvánulása volt Sulyok Dezső politizálása a Ház falai között. Már 1935-ben, néhány hónap után elhagyta a kormánypartot, a Nemzeti Egység Pártot és ellenzéki politikusként politizált.

Mi volt ennek az oka? Elsőrendű oka az volt, hogy felismerte, azok a szövegek, azok az ígértek, amelyekkel Gömbös Gyula élt, és amelyek egy ideig megtévesztettek sokakat az országban, ezek nem jó útra vezetnek az országot. Ezek a szövegek maradnak és nem történnek meg azok a változások, amelyekre valóban szükség van az országban. Kilépését közölte a parlamentben is, ami egzisztenciálisan is nyilvánvalóan hátrányosan érintette Sulyokot. Több újság ki is emelte, hogy meg merte tenni ezt a lépést, ami igazán nem volt a pályája szempontjából egy pozitív lépés a harmincas évek közepén. Nos a parlamentben fejtette ki azt a programot, amit én nemzeti demokráciának tudnék nevezni, amelyben összefoglalta mindazokat a nézeteket, amelyek egy demokratikus, Európába illeszkedő Magyarország létrehozásához szükségesek. Kifejtette nézeteit a szabadságjogokról, a tiszta demokrácia megteremtésének igényéről, természetesen elsősorban a titkos, általános választójog behozataláról, kifejtette nézeteit a szociálpolitika elsőrangúságáról, a földkérdés megoldásáról, szólt az egypártrendszer megalakítását hirdető nézetekkel szemben, szembehelyezkedett Gömbösnek ezirányú törekvéseivel, Eckhardt Tiborral karöltve a magyar parlamentben. Ezek a fellépések 1936-37-re országosan ismert politikussá tették Sulyok Dezsőt, és amikor elhatározta belépését a Kisgazda Pártba, akkor mindenki úgy érezte, hogy ez a párt erősödött ezáltal, sőt ez a párt már alternatívát jelenthet a kormánypárttal szemben, esetleg még le is válthatja azt egy szabad választás keretében. Ennek a programnak látványos kifejtése éppen itt Pápán történt meg, amikor 1937-ben ideérkezett a Kisgazda Párt egész vezérkara Eckhardt Tiborral, számos parlamenti képviselővel, újságíróval, tudóssal és természetesen Sulyok Dezső képviselővel.

Az 1930-as években Sulyok Dezső politikáját mindenekelőtt a demokráciáért és a nemzeti eszméért való küzdelem jellemezte, ő ugyanis világosan látta, hogy a magyarság és Magyarország végveszélyben van trianoni keretek közt, mégpedig azért, mert védtelenül áll két hatalmas etnikum, a szláv és a germán és megszervezett birodalmaik, a Harmadik Birodalom és a Szovjetunió törekvéseivel szemben. Ezért a nemzeti demokrácia és Sulyok alap gondolata is az, hogy minél több embert kell beemelni az alkotmány sáncaiba, minél több embert kell szociálisan érdekelté tenni a hazaszeretetben, minél több embert kell olyan körülmények közé juttatni az országban, politikai jogokkal, gazdasági jogokkal, társadalombiztosítással és egyebekkel, hogy a hazáját sajátjának érezze, és amikor majd cselekedni kell, amikor eljön az a pillanat, amikor tenni kell valamit a hazáért, tegyen is és ne letargia, dekadencia legyen úrrá az országban.

³ Elhangzott Sulyok Dezső születésének 100. évfordulója alkalmából rendezett tudományos konferencián.

Ebben a jegyben politizál Sulyok az 1930-as években és ennek jegyében fordul szembe Gömbös Gyulával. Híres interpellációját könyvemben is idézem, melyet a magyar közélet hihetetlen alacsony színvonalának ürügyén és az egypárt rendszer, a pártállam megteremtésének Gömbösi szándékából kiindulva mondott el. Ennek jegyében fordult szembe Imrédy Bélával a parlamentben, hogy ne próbáljon tekintélyuralmat hirdetni Imrédy ebben az országban, mert ha azt hirdeti, nem Imrédy fogja megcsinálni, hanem azok fogják megcsinálni, akiknek elsőszülöttségi jogaik vannak e téren, akik mindent mernek és mindent kockáztatnak. Ők fogják megcsinálni ezt a totális államot. Nyilvánvalóan ő ekkor a nyilasokra gondolt.

Ennek a politikának a jegyében fordul szembe a magyar közéletben és a magyar parlamentben is a legszélsőségesebb megnyilvánulással a nyilas-kereszties mozgalommal, a hungarista mozgalommal, személy szerint vezérével Szálasi Ferencsel. Önök bizonyára ismerik híres interpellációját Szálasi Ferenc származása és állampolgársága ürügyén, amikor is kimutatta, hogy ez a hungarizmust követő magyarkodó politikus tulajdonképpen nem is magyar állampolgár és nem is magyar származású. Hasonló töről ered ez mint Imrédy megbuktatása később és nyilván megtalálhatjuk mögötte Bethlen István és körének szándékait is. Sulyok el merete ezt vállalni a parlamentben, óriási üvöltés volt és hangzavar, úgy kellett lediktálni, hogy mi most elolvashassuk a parlamenti naplóban ezt a történelmi jelentőségű interpellációt. Ennek is következménye volt, hogy 1939-ben ez az ellenzéki politika, igazán népszerűvé Magyarországon nem válhatott és Sulyok nem tudott bekerülni a parlamentbe 1939-ben. A közigazgatás nagyon rosszul felmérve Magyarország érdekeit, az ösztüzet a Kisgazda Pártra zúdította és így, szinte oldalvizeken egy nagyon erős szélső jobb oldal kerülhetett be a parlamentbe, csaknem 20% a nyilas-kereszties párt, Nemzeti Szocialista Párt színeiben, a Kisgazda Párt viszont jelentősen meggyengült, 14 képviselőt tudott csak behozni, Sulyok sem került be a parlamentbe.

A II. világháborúban Sulyokot ismét a fronton találjuk, habár ez nem véletlen, az elsőt is végigszolgált. A másodiknál a Donnál volt, de még szerencsére az összeomlás előtt visszatért és lassan, megfontoltan el kezdett politizálni. 1943-ban egy nagy jelentőségű tettet hajtott végre, ott bábáskodott a Kisgazda Párt és a Szociáldemokrata Párt összefogásánál. Ő ugyanis úgy látta, hogy az új, demokratikus Magyarország megteremtésénél szükségyszerű, elkerülhetetlen ennek a két pártnak, a Kisgazda Pártnak, amely képviseli a parasztságot, a gazdatársadalmat és a polgárságot és egy modern szociáldemokráciának, amely képviseli a városi munkásságot az összefogása. Úgy gondolta Sulyok, hogy ez a két párt lesz az, amelyre építeni lehet az új, demokratikus Magyarországot, amely majd beépül Európába. Meg is kötötték a szövetséget 1943-ban, maga Sulyok is ott volt. Sajnos azonban a Szociáldemokrata Párt visszatáncolása okán ez a szövetség nem valósulhatott meg teljes terjedelmében a háború után. A szociáldemokrácia a Kommunista Párttal kötött szoros szövetsége 1944-ben, amelyben már fölvetették a két párt egyesülését is, a munkásegység megteremtését. Sulyok a német megszállás után azon a listán volt, akiket el akartak fogni. Az internáló táborból személyesen Mindszenty József, az akkori veszprémi püspök szabadította ki, s ettől fogva a két ember kapcsolata, mind politikai kapcsolata, mind emberi kapcsolata szoroson meghatározta Sulyok politikai tevékenységét is. A sikertelen kiugrási kísérlet 1944. október 15. után, miután a nyilasok elfogató parancsot adtak ki ellene - Szálasi nem felejtett - bujkálni volt kénytelen és felszabadítóként üdvözölte a vörös hadsereget, ahogy ő ezt leírja „Két éjszaka nappal nélkül” című - sajnos a mai napig ki nem adott - munkájában. Nagyon hamar azonban meg kellett tapasztalnia azokat az atrocitásokat, azokat a gyilkosságokat, azokat a rablásokat, fosztogatásokat, amelyekkel a szovjet hadsereg élt hazánk területén. Mindenesetre Sulyok úgy gondolta és helyesen gondolta, hogy nemcsak egy végről van szó 1944 és 1945 fordulóján, nemcsak egy összeomlásról van szó, hanem valaminek a kezdetéről is, most lehet felépíteni azt a demokratikus államot, amelyről a harmincas években a magyar parlamentben oly sokat

beszél, amikor kritizálta a fennálló, mai fogalmaink szerint Horthy-rendszert. Hozzá is fogott a nemzeti demokrácia erőivel közösen, Vásáry Istvánnal, aki pénzügyminisztériumi vezető tisztséget vállalt Vásáry Józseffel, Zsedényi Bélával, Hegymegi Kiss Pállal, és sokakkal másokkal, akik a nemzeti demokrácia jegyében úgy gondolták, hogy most fel lehet építeni a demokratikus Magyarországot. Maga Sulyok is aktívan kezd hozzá a politizáláshoz. Előbb itt Pápán, mint polgármester óriási munkát végezve a megszállás, a rekvirálás körülményei közepette, amikor biztosítani kellett az ivóvíz ellátást, a villanyáram ellátást, amikor hetente kellett Budapestre járni a kölcsönökért, amikor már megindult az infláció, és Sulyok soha sem tért haza üres kézzel. Jó pénzügyi kapcsolatai révén általában hozott néhány százezer pengőt, amivel tovább lehetett működtetni a várost. Ezért a tevékenységéért a város meg is szavazta a tisztelet adást, ami olvasható a naplóban. De már 1945 nyarán fölmerült, hogy egy ilyen tehetségű ember, és egy ilyen makulátlan múltú ember, akinek az ideiglenes nemzetgyűlés megszavazta, hogy antifasiszta volt, és ennek hatására nagyobb földterületet tarthatott meg, egy ilyen embert a Kisgazda Párt nem nélkülözhet az országos politikában. Felmerült, hogy Budapestre kellene vinni és ott jelentős funkciót kell hogy kapjon. Először pénzügyminiszteri kinevezése merült fel, de ezt a Szövetséges Ellenőrző Bizottság itteni vezetői megvétózták, így aztán a Pénzügyi Központ elnöke lett, ami szintén egy jelentős funkció volt Magyarországon a pénzügyi életben. Általában a Kisgazda Pártban politizált, mint szakértő, a pártközi értekezletek legaktívabb résztvevője Pfeiffer Zoltánnal együtt, hiszen az egyik legfelkészültebb jogi szakértő is volt.

Így érkezünk el 1945 novemberéhez, amikor listavezető Veszprém megyében és természetesen tagja lesz a Nemzetgyűlésnek. Nagyon hamar felmerült, már a nemzetgyűlési választások során a köztársasági államforma megteremtése, Tildy Zoltán köztársasági elnök megválasztása mellett az alap elképzelés az volt, hogy Magyarország miniszterelnöke Sulyok Dezső lesz. Ezt nemcsak a Kisgazda Párt, hanem a később baloldali blokká szerveződött munkáspártok és parasztpárt is elfogadta. Sulyok Dezső azonban nem azt a politikát követte, amit a Kisgazda Párt centruma, Nagy Ferenc, Tildy Zoltán. Nem tartotta helyesnek azt a politikát, hogy ki kell várni a szuverenitás helyreállítását és majd akkor kell érvényesíteni a választásokon a választók által kapott felhatalmazást, az 57%-ot. Addig engedni kell, mondták Nagy Ferencék, addig engedményeket kell tenni és majd ha helyreáll a szuverenitás, a vörös hadsereg távozik, majd akkor megvalósíthatjuk programunkat. Sulyokék, Vásáry és a többiek azt mondták, hogy ez helytelen politika, mert mire helyreáll a szuverenitás, már nem lesz mit érvényesíteni, már nem lesz Kisgazda párt. Ezt a magyar parlamentben is elmondta a köztársasági elnöki jogkör meghatározásánál mint előadó, világosan fölvezolta, hogy ő meddig hajlandó elmenni. Ennek a lényege az volt, hogy a Kommunista Pártnak meg kell elégedni a választásokon szerzett 16,9%-os erejével.

Azt hiszem ezek után nem lehet véletlen, hogy Sulyok Dezső még sem lett miniszterelnök, hiszen a baloldali blokk pártjai megvétózták. De én óriási jelentőségűnek tartom ezt, hogy képes volt erre Sulyok, hogy képes volt nemet mondani, mert hiszen a XX. századi történelmünkben Tisza Istvántól Bárdossy Lászlón át egészen az utóbbi időkig sokan jobb meggyőződésük ellenére is helyükön maradtak, elvállalták, csinálták, holott nagyon jó tudta Tisza is, hogy a háborúba való belépés számunkra semmi jóval nem jár, és meggyőződésem hogy ezt pontosan tudta Teleki Pál is és Bárdossy is. Mégis helyükön maradtak ezek a politikusok. Sulyok volt az, aki meg mert tenni, hogy nem vállalta. És ez a nem, ez a vétó nagyon ritka a magyar történelemben. Nos így természetesen miniszterelnök nem lett Sulyok és hamarosan a szalámi első szelete lett, vagyis nagyon hamar, már 1946. márciusában néhány héttel azután, hogy mint dezignált miniszterelnökről beszéltek, a Kisgazda Párt elnöksége egyébként a pártalkotmánnyal össze nem egyeztethető módon kizárta a pártból. Nemcsak őt hanem a

nemzeti demokrácia legjelesebb eróit, 20 parlamenti képviselőt. Ekkor azonban még Sulyok megmaradhatott a politikai életben, bár már ekkor fölvetették, hogy jó lenne kikapcsolni, tehát megszüntetni mandátumát is, de arra még 1946. márciusában nem szánták el magukat, így Sulyokék továbbra is a parlamentben politizálhattak és hamarosan megalakították a Magyar Szabadság Pártot. Ez a párt 1946 végétől 1947 elején óriási ellenzéki erőt képviselt. Az egész országban ellenzéki hangulat volt és a Kisgazda Párt szétverése után ez a párt úgy jelentkezett, mint amely újra képes egyesíteni a polgári, paraszti, keresztény gondolatvilágú erőket Magyarországon, mint ahogy ezt tette a Kisgazda Párt 1945-ben. És most bírta Mindszenty József és a katolikus egyház támogatását, nagyon jó kapcsolatai voltak a református egyházzal is. Olyan jelek, mint pl. a szegedi ipartestületi választások, ahol a Szabadság Párt egyedül több szavazatot kapott, mint a koalíciós pártok együttvéve, azt jelezték, hogy ez a párt veszélyes lehet. Ennek a pártnak vezetője, lelke, szellemi atyja kétségtelenül Sulyok Dezső volt.

Így nem véletlen, hogy 1947 elején a Moszkvából kapott utasítás és felhatalmazás után, a baloldali blokk, kommunisták vezetői elhatározták, hogy Sulyok Dezsőt ki kell iktatni a politikai életből. Pártját ki kell iktatni a magyar politikai életből, mert mindaz a hatalmas munka amit elvégeztek 1946-47 folyamán, a Kisgazda Párt szétverése értelmetlenné válik, ha helyette egy új erő jelentkezik. Sőt felkészültebb, erősebb erő. Úgy hogy ennek hatására azt találták ki a Kommunista Párt agytrösztjében, hogy megvonják Sulyoktól a választhatóságot. Feloszlatták a Nemzetgyűlést, új választásokat írnak ki, de azt meggátolják, hogy Sulyok induljon a parlamenti választásokon. Ilyen durván peresze nem lehetett, hogy a törvénybe beírják, hogy márpedig Sulyok Dezső nem indulhat, így hát ki kellett találni valamit. Azt találták ki, hogy nem lehet parlamenti képviselő, aki a Nemzeti Egység Pártjának képviselője vagy képviselőjelöltje volt valaha. Márpedig Sulyok Dezső 3 hónapig, 1935-ben tagja volt a Nemzeti Egység Pártnak. Ezzel a formulával, amit az utca embere Lex Sulyoknak nevezett el, az új választójogi törvénnyel Sulyoktól elvették a passzív választójogát. Gyűléseken felszólalni már nem tudott, mert minden gyűlést szétverték, a párt tagjait megfélemlítették, áthelyezték, bebörtönözték és miután fölsozlatták a parlamentet Sulyok elvesztette az utolsó terepét is, ahonnan még szólhatott. Lapjukat nem nyomtatták ki a nyomdászok, tehát egyszerűen semmi esélye nem maradt, hogy szóljon Magyarországon. Ezt el is mondta a parlamentben. A sajtószabadságot és a szólásszabadságot Magyarországon megszüntnek nyilvánította.

Rendőrállammá lett az ország. Nagyhatású beszédéért, és ezt nem mondhatja el más politikus a XX. században, az Amerikai Egyesült Államok szenátusa tiszteletadást szavazott meg Sulyok Dezsőnek, mint olyan politikusnak, aki beírta nevét a halhatatlanok közé. De senki sem próféta saját hazájában, úgy hogy 1947. augusztus közepén kénytelen volt elhagyni az országot, emigrációba kényszerült, végül is az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le. Három kitűnő könyvet hagyott hátra, az egyik: *Két éjszaka nappal nélkül*, a másik a *Magyar tragédia*, amely az egész XX. századi magyar történelmet nagyon érdekesen vizsgálja, saját kiadásában jelent meg Amerikában, a harmadik *A magyar emigráció szerencsétlensége*. Remélem, hogy egyszer majd arra is sor kerül, hogy ezek a munkák megjelenjenek a magyar könyvpiacra.

Még annyit befejezésképpen, hogy a nemzeti demokrácia, és személy szerint Sulyok Dezső is sikertelennek bizonyult a magyar politikai életben. Sokkal sikeresebbnek bizonyultak felkészültebb, erkölcsileg alkalmatlanabb politikusok Magyarországon. De talán éppen azért, ezeknek a sikertelen sorsoknak a feltárása fontos számunkra, hogy a nemzeti önbecsülésünk méltó helyet kaphasson mindannyiunk gondolatában, mert Sulyoknál figyelhetjük meg a legjobban, hogy nincs kétfajta erkölcs, nincs politikai erkölcs és nincs egy magánerkölcs, hanem egy fajta erkölcs van. Tehát azok, akik azt mondják, hogy balek volt, sikertelen értelmiségi, nem jó úton járnak, mert ez az erkölcsi kiállás a saját politikájáért az egyetlen kivezető út abból a morális káoszból, ahová Magyarország jutott.

GERGELY JENŐ SULYOK DEZSŐ ÉS A KATOLIKUS EGYHÁZ

A XX. század első felének magyarországi politikai és közéleti szereplői valamilyen formában kifejezésre juttatták „viszonyulásukat” a korszak egyik leginkább meghatározó szellemi, erkölcsi és nem utolsó sorban politikai tényezőjéhez: a katolikus egyházhoz. Ennek a „viszonyulásnak” némileg leegyszerűsítve két aspektusa volt: az illető politikus és a korabeli politikai katolicizmus egyházhoz, valláshoz és valláserkölcsei normákhoz való igazodása.

A mélyen hívő katolikus családból származó Sulyok Dezső⁴ esetében is nyomon követhető ez a problematika, amit sajátos motívumokkal egészít ki a „genius loci”: Pápa városa és annak tradíciói, felekezeti, vallási viszonyai. A magyar közgondolkodásban Pápa a protestantizmus, a református egyház egyik fellegráráként, szimbólumaként volt és van jelen. De Pápa ugyanakkor a katolikus reform és újjáéledés példája is lehet: az impozáns plébániatemplommal, a katolikus tanítóképzővel, a híres bencés főgimnáziummal, valamint a ferencesek és irgalmasok kolostorával. (Amelyek közül Sulyok Dezső jellemére és gondolkodására a bencések gyakoroltak döntő befolyást, mivel ide járt nyolc évig és itt érettségizett.)

Pápa városa ezen túl egyik korai bölcsője volt a politikai katolicizmus szociális válfajának, a keresztényszocializmusnak is. Bár az első keresztényszociális egyesületek a régióban elsőként Győrött és Szombathelyen alakultak meg, 1903 szeptemberében Pápán is létrejött a Pápa és Vidéke Keresztény Szociális Egyesület.⁵ Ettől kezdve egészen 1945-ig Pápán folyamatosan jelen volt a keresztényszocialista mozgalom, elsősorban mint szakegyleti- és munkásmozgalom, majd pedig 1919 őszétől keresztényszocialista politikai párt formájában is. A városban elsősorban az állami dohánygyárban, illetve a textiliparban (Perutz-gyárban) volt erős keresztény szakszervezet. Ezekre - és még a városban működő VOGÉ (keresztényszocialista Vasutasok Országos Gazdasági Egyesülete) tagságára - támaszkodva szerzett a keresztényszocialista párt erős pozíciókat a városi önkormányzatban, illetve gyakorolt befolyást az itteni országgyűlési képviselőválasztásokra.⁶

⁴ Sulyok Dezső és a katolikus egyház kapcsolatait mind a tőle származó visszaemlékezések, mind a róla szóló irodalom csak mellékesen érintik. Lásd Desiderius Sulyok: *Zwei Nächte ohne Tag*. Zürich, 1948.; Sulyok Dezső: *A magyar tragédia*. Szerző kiad. 1954.; Sulyok Dezső: *A magyar emigráció szerencsétlensége*. New York, 1962.; A róla szóló irodalom elsősorban pártjával, a Szabadság Párttal foglalkozik, és nem Sulyok személyiségével, esetleg vallásosságával. Lásd Balogh Sándor: *Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945-1947*. Bp. 1975.; Izsák Lajos: *Polgári ellenzéki pártok Magyarországon 1944-1949*. Bp. 1983. Itthon az első rövid életrajz Sulyokról Izsák Lajos: Sulyok Dezső. In: *Politikuspályák*. Szerk. Sánta Ilona. Bp. 1984. 304-315. p. Legújabb látott napvilágot Virágh Ferenc: *A nemzeti demokrácia vezéregyénisége: dr. Sulyok Dezső*. Bp. 1997. és egy teljességre törekvő Sulyok bibliográfia Szerencsés Károly: *A nemzeti demokráciáért. Sulyok Dezső 1897-1997*. Pápa, 1997. Előadásunkban elsősorban ennek adataira támaszkodunk.

⁵ A magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak az 1907. évben. Bp. 1908. 618. p. Részletesen lásd Gergely Jenő: *A keresztényszocializmus Magyarországon 1903-1923*. Bp. 1977. Akadémiai K., 30. p.

⁶ Lásd Gergely Jenő: *A keresztényszocializmus Magyarországon 1924-1944*. Bp. 1992. Typovent kiad.

A fiatal Sulyok Dezső ügyvéd első közéleti fórumai a városban működő katolikus egyesületek, szervezetek voltak, és úgy tűnt az induláskor, hogy számos pályatársához hasonlóan, ezek számára is az országos kereszténypárti politikába való „belépőként” szolgálnak. Nem így történt, annak ellenére, hogy a katolikus egyháznak mindig is hű fia maradt. De vegyük számba a kezdeteket. Az 1920-as évek közepétől a katolikus egyház által támogatott keresztény párt, ahogy ekkor országosan nevezték: Keresztény Gazdasági és Szociális Párt Bethlen koalíciós partnereként működött és a rendszer konzervatív tartalékának szerepét töltötte be. A párt jellegét tekintve - Budapest kivételével - kimondottan katolikus volt. Pápa azonban e téren kivételnek számít. Itt nem volt lehetséges a protestáns kereszténység negligálásával keresztény politikát folytatni. A pápai keresztény párt meg is tartotta keresztényszocialista és felekezeti jellegét. Ezt igazolja, hogy a párt vezetője - és egy ideig parlamenti képviselője - Szűcs Dezső református lelkész volt, aki 1920-ban szerzett mandátumot a helyi kisgazda jelölttel szemben.⁷

Sulyok Dezsőt 1926-ban a pápai keresztény párt választmányi tagjává választották, majd pedig a Pápai Katolikus Növédő Egyesület ügyésze lett.⁸ Egyre jelentősebb szerepet kapott a sikeres, fiatal és energikus ügyvéd a város katolikus közéletében. Ennek fontos állomása volt, hogy 1928 februárban a Belvárosi Katolikus Kör világi elnökévé választották. A Katolikus Kör - mint az egyik legrégebb katolikus közéleti fórum - egyfajta „pártpótlék” szerepét töltötte be: ebben ugyanis pártállásra való tekintet nélkül találkoztak a közélet iránt érdeklődő katolikusok, ám az egyház közvetlen felügyelete és irányítása alatt. (A kör elnöke ugyanis mindig a helyileg illetékes plébános volt.) A kör világi elnökeként Sulyok Dezső lényegében a pápai közéleti katolicizmus első számú emberévé lépett elő. Nem véletlen, hogy a következő évben, 1929-ben a kör és a helyi keresztény párt támogatásával tagja lett a városi képviselőtestületnek.

De miért nem lett ilyen indulás után Sulyok Dezsőből keresztény párti politikus? Ebben szerepet játszott az 1931-es képviselőválasztások idején keletkezett konfliktus Sulyok és a keresztény párt között. Ő volt a választókerület választási bizottságának elnöke, míg a keresztény párt jelöltje az a Szabó József keresztény szakszervezeti vezető, aki 1919-ben és utána a kurzuskereszténység egyik legharsányabb, a szélsőjobboldal felé húzó alakja. Sulyok állásfoglalása befolyásolta, hogy Szabó végül is megbukott az egyébként protestáns kormánypárti jelölttel szemben. A városban a politikai küzdelem felekezeti villongássá fajult. Éppen ezért Sulyok a helyi lapban írt cikkében kifejtette, hogy a választási küzdelem meg nem engedett tere, a vallás terére is átsapott. Bírálta a keresztényszocialistákat, akik a vallást akarják felhasználni egyéni érdekeik érvényesítéséhez. Kiállt amellett, hogy vallási alapon nem szabad politizálni, mint ahogyan azt a keresztény pártiak teszik.⁹ Sulyok azzal értett egyet, hogy a keresztényeknek jelen kell lenniük a különféle politikai alakulatokban, és mindenütt a keresztény értékeket kell képviselniük. Ez az álláspont lényegében megkérdőjelezte a politikai katolicizmus létjogosultságát.

Ezután Sulyoknak távoznia kellett a Keresztény Gazdasági és Szociális Pártból, és gyanakvással néztek rá a Katolikus Körben is. Az affér valóban cezúrát jelentett politikai működésében; ezt követően már nem az exkluzív katolikus vagy keresztény politika felé orientálódott, hanem az olyan nemzeti, keresztény irányzatok felé, amelyek a kereszténységet nem programként, hanem

⁷ Pápa és Vidéke, 1920. január 30.

⁸ Szerencsés Károly: Id. mű, 13. p.

⁹ Pápai Hírlap, 1931. július 3. Összefoglalja Szerencsés Károly: Id. mű, 17. p.

erkölcsi alapként, világnézetként kezelték. Bár Sulyok 1935-ben a kormánypárt tagjaként és nem hivatalos jelöltjeként szerzett mandátumot, a valláshoz és egyházhoz való viszonya alapvetően a kisközgazdasági hagyományokéval azonos. Emlékeztünk rá, hogy Nagyatádi Szabó István, a Kisközgazdapárt vezetője 1919 őszén, a keresztény kurzus legharsányabb napjaiban határozta el magát és pártján a kereszténységgel történő politikai kufárkodás előtt: „A legszentebb és legnagyobb eszmét, a kereszténységet akarják kompromittálni” - írta.¹⁰ Nagyatádi szerint a kereszténység nem cégér, nem politikai jelszó, hanem azt az igaz magyar keresztény ember a szívében hordja, és nem a választási plakáton. Ezzel indokolta, hogy a Kisközgazdapárt miért nem nevezi magát keresztény pártnak, világnézeti alakulatnak, holott programja és céljai teljesen megfelelnek a keresztény erkölcsöknek és az általa szorgalmazott társadalmi igazságosságnak. Ez az alapállás tette lehetővé, hogy a Kisközgazdapártban jól megfér egymással a katolikus és protestáns elem, még akkor is, ha időnként katolikus oldalról a pártot protestáns alakulatnak minősítették.

Sulyok Dezső szakítása a keresztény párttal nem jelentette egyben eltávolodását a katolikus egyháztól. 1939-ig, tehát tíz évig megtartotta a Katolikus Kör elnöki tisztségét, és utána is választmányi tagja maradt. Az 1930-as évek második felében egyébként sem volt egyértelmű a katolikus közéletben, hogy a parlamenti keresztény párt valóban az autentikus katolikus érdekeket képviseli. Éppen a dunántúli nevesebb plébánosok kezdeményezésére - élükön Pehm (Mindszenty) József zalaegerszegi apátplébánossal - mozgalom indult a párt átalakításáért, a néppárti hagyományokhoz való visszatérés érdekében, és a hatalomtól való fokozott elhatárolódás okán.¹¹ Ekkorra már nyilvánvaló volt, hogy egy katolikus közéleti szemlélyiségnek nemcsak a kereszténypárt lehet az autentikus szereplési lehetősége. (Igazolta ezt a 30-as évek végén Varga Béla, legitimista katolikus plébános csatlakozása a kisközgazdapárthoz.)

Sulyok Dezső 1935-1949 közötti szereplése és publicisztikája - ha nem is állt kapcsolatban a kimondottan katolikus kereszténydemokrata kezdeményezésekkel (Szekfű Gyula, Széchenyi György, Barankovics István, Pethő Sándor és társaik irányvonalával), számos esetben a már nagy tekintélynek örvendő Szekfű nézeteire hivatkozott. Az is igaz, amint a protestáns Bajcsy-Zsilinszky Endre nemzeti radikalizmusa, úgy Sulyok nemzeti demokráciája is eléggé nehezen definiálható fogalom maradt, és talán nem véletlen, hogy mindketten a Kisközgazdapártban kötöttek ki. Sulyok 1936 novemberében a keresztény és nemzeti demokrácia programjáról a következőket írta: „Ez egyet fog jelenteni a magyar nemzeti eszme kiterjesztésével, a népnek nemzetté emelkedésével és a mai erősen osztályjellegű politikai megszüntetésével. Ez a keresztény demokrácia az egyedüli, mely még segíteni tud.”¹²

Sulyok a parlamentbe kerülve, szűzbeszédében a családvédelem kérdéseivel foglalkozott. A katolikus egyház tanításának megfelelően a házasság felbonthatatlanságának és szentségének fenntartása mellett állt ki. Ez a fellépés egybe esett Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás kezdeményezésével, aki az 1894-es polgári házasságról szóló törvény módosítására nyújtott be javaslatot.¹³ A Független Kisközgazdapárt, amelyben Sulyok politizált, nem volt világnézeti párt, éppen ezért abban jól megfér a katolikus plébános Varga Béla, a református lelkész

¹⁰ Budapesti Újság, 1919. október 3.

¹¹ Lásd Gergely Jenő: Mindszenty (Pehm) József politikai tevékenysége az 1930-as években. In: Mindszenty József veszprémi püspök. Veszprém, 1996., 6-17. p.

¹² Pápa és Vidéke, 1936. november 1.

¹³ Serédi az 1934. évi XXV. Katolikus Nagygyűlésen tette meg javaslatait, amelyek azonban az országgyűlésben nem kerültek előterjesztésre.

Tildy Zoltán, a katolikus egyházi kapcsolatait ápoló Sulyok Dezső, és az igencsak öntudatos protestáns Bajcsy Zsilinszky Endre. A Kisgazdapárt nem foglalkozott különösebben a királykérdéssel sem, a legitimizmus a pártot nem osztotta meg. Figyelmet érdemel azonban - legalább is a későbbi Mindszenty-Sulyok viszony szemszögéből -, hogy Sulyok Dezső az 1930-as évek második felében nem egyszer határozottan fellépett a legitimista propaganda ellen. A legitimizmusban a nemzet egységét megosztó tényezőt látott, és ezért annak kiküszöbölésére szólított fel.¹⁴ Amikor azonban nyilvánvaló lett, hogy a legitimizmus egyben lehetőséget jelent a nácizmus és a német orientáció ellenében, Sulyok messzemenően kész volt együttműködni a legitimistákkal is a diktatórikus törekvések ellenében, az alkotmányvédő front keretében.

A német megszállás után a náciellenes, antifasiszta Sulyok Dezsőt internálták. Fogságából - felesége közbenjárására - Mindszenty József veszprémi püspök segítségével szabadult ki 1944 júniusában. A püspök nyilván hallott Sulyok pápai katolikus közéleti tevékenységéről, és miután a város a veszprémi egyházmegyéhez tartozott kézenfekvő volt, hogy a család a főpásztorhoz fordult segítségért. De az is Sulyok jó katolikus egyházi kapcsolataira utal, hogy a nyilas hatalomátvételnél - már nem várva be újabb letartóztatását - a pannonhalmi bencés főapátság pápakovácsi uradalmában bújt meg.

Amikor az irodalomban Sulyok Dezső és a katolikus egyház viszonyát érintik, szinte kizárólag Mindszenty bíborossal való kapcsolatát említik. Meglepő ugyanakkor, hogy a bíboros Emlékiratában alig fordul elő Sulyok neve; bár az tény, hogy a kortárs politikusok közül ő az egyedüli, akiről elismeréssel szól. De fordítva is igaz. Sulyok visszaemlékezéseiben (a *Zwei Nächte ohne Tag*-ban) is mindössze fél oldalt szentel a korabeli egyházi állapotoknak, illetve azon belül Mindszenty személyének, akiről a teljes elismerés hangján emlékezik meg, mint a diktatúrával szembeni ellenállás vezéralakjáról.

Bár Sulyok és Mindszenty, akkori veszprémi püspök személyesen nem ismerték egymást, 1945 tavaszán Pápa újdonsült polgármestere nyilván hálás volt neki azért, hogy 1944-ben kiszabadította az internálásból. Így amikor 1945. április 20-án este Mindszenty püspök - szabadulván a nyilasok fogságából -, Sopronból vonaton Pápaig elvergődött, onnan már nem volt tovább vonatközlekedés Veszprémig. Ekkor felkereste Sulyok polgármestert és tőle kért valamilyen közlekedési eszközt. Sulyok úgy vélte, hogy a nyilasok rabságából szabaduló főpásztor joggal kérhet a szovjet városparancsnoktól autót. Mindszenty azonban ezt a javaslatot felháborodva utasította vissza, mondván: „A veszprémi püspök nem kérhet autót szovjet parancsnoktól anélkül, hogy a magyar női társadalom előtt ne kellene szégyenkeznie.”¹⁵ Így végül is lovaskocsin érkezett haza a veszprémi püspök székvárosába.

1945 tavaszán-nyarán azok a politikai pártok működtek szabadon és akadályok nélkül, amelyek tagjai voltak a koalíciónak. Más pártok újjászervezése vagy újak alakítása kevés sikerrel járt. Ez történt a politikai katolicizmussal is. Annak a Horthy-rendszerben kompromittálódott „hivatalos” változata meg sem kísérelte az újakezdést. Helyette már az illegális körülmények között, 1944 októberében megalakult Keresztény Demokrata Néppárt, majd Demokrata Néppárt tett kísérletet az új körülmények között egy kereszténydemokrata politika képviselésére. A párt élén gróf Pálffy József elnök állt, aki ezt konzervatív módon értelmezte, és bizonyos fokig bírta a főpapság, elsősorban Mindszenty bizalmát. A párt főtitkára, Barankovics István köré tömörülő, balfelé is nyitott irányzatot a veszprémi püspök, majd hercegprímás

¹⁴ Képviselőházi Napló, 1938. március 23., 308. p.

¹⁵ Mindszenty József: Emlékirataim. Toronto, 1974., 58. p. Megjegyzése a nők tömeges megerősöklésére vonatkozott.

határozottan elítélte, működésüket károsnak nyilvánította. E cezúra mentén a párt 1945 nyarán kettészakadt.¹⁶

Amikor közeledtek az 1945 őszi nemzetgyűlési választások - és Mindszentyt a pápa már kinevezte esztergomi érseknek -, az új hercegprímás kísérletet tett a Demokrata Néppárt egységének helyreállítására, és vezérének Sulyok Dezsőt szerette volna megnyerni. 1945 szeptemberében azonban Sulyok még úgy látta, a Független Kisgazdapárt az az erő, amelyben a polgári, keresztény és nemzeti demokratikus értékek érvényesítése lehetséges. Ezért amikor Mindszenty felkérte Sulyokot a Demokrata Néppárt elnökségének vállalására, ő ezt elutasította. Nem tartotta időszerűnek a Demokrata Néppárt szervezését, mert azzal megbontják a polgári arcvonal egységét. „Sokkal nagyobb érdek jelenleg az ilyen pártszervezkedésnél az - jelentette ki Mindszentynek -, hogy az ország polgári életformát követő népessége egységes arcvonalat képviseljen.”¹⁷ Megjegyezzük, hogy Mindszenty bíboros Emlékirataiban nem tesz említést erről az 1945 szeptemberi megbeszélésekről. De az is feltételezhető, hogy Sulyok álláspontjának nagy szerepe volt abban, hogy ezt követően a hercegprímás és a katolikus egyház egységesen a Kisgazdapárt mögé állt, és az 1945 novemberi választásokon ez a támogatás nagyban hozzájárult a párt abszolút többségű győzelméhez.

Mindez azonban közelről sem jelenti azt, hogy Mindszenty és Sulyok politikai nézetei azonosak lettek volna, vagy közöttük zavartalan lett volna az egyetértés. A katolikus egyházi vezetés, elsősorban a hercegprímás és a Kisgazdapárt közötti szorosabb együttműködést nagy mértékben rontotta az államforma kérdése körül kialakult vita. Mint ismeretes a hercegprímás legitimista politikai meggyőződésből kiindulva az államforma kérdésének bolygatását ellenezte, és maga a püspöki kar is a dilata elv (a halasztás) mellett foglalt állást: a döntést halasszák a békeszerződés utánra.¹⁸ A Kisgazdapárt felelős vezetői - Tildy Zoltán miniszterelnök és Varga Béla, a Nemzetgyűlés elnöke - Mindszenty-nél tett bemutatkozó látogatásukkor ugyanerre tettek szóbeli ígéretet. 1945 végére, 1946 elejére azonban feladták ezt az álláspontot, és elfogadta a párt többsége a köztársasági államforma bevezetésére irányuló baloldali követelést. Feltehető, hogy Mindszenty hercegprímással egyeztetve az akciót, Sulyok Dezső 1945 decemberben aláírásgyűjtést kezdeményezett a Kisgazdapárt képviselői között, hogy az államforma megváltoztatásának kérdését halasszák el az ország szuverenitásának helyreállításáig. A memorandumot 107 képviselő írta alá, amiről Mindszenty a püspöki konferencián elégedetten emlékezett meg.¹⁹

A baloldal azonban ügyes húzással elhárította Sulyok és társainak ellenkezését. Azt a taktikát választották, hogy Sulyoknak ígérték a miniszterelnökséget abban az esetben, ha a köztársaság első elnöke Tildy Zoltán lehet. Ezt a megoldást a kisgazda többség is elfogadta; úgy vélték, hogy a kommunistákkal szemben túlzottan engedékeny Tildy mint „gyenge” államfő mellett egy erős kormányfő (mármint pozíciókat tekintve) és a párt élére kerülő Nagy Ferenc biztosítja a centrum-politikát. Ebben az értelemben Sulyok már kész volt nemcsak támogatni a köztársaságot, hanem annak kivitelében vezető szerepet töltött be, ő volt törvényjavaslat parlamenti előadója.

¹⁶ A másik kísérlet, Slachta Margit Keresztény Női Táborának nem tudott lényegesebb tömegbefolyásra szert tenni, bár ő is élvezte a prímás rokonszenvét.

¹⁷ Idézi Izsák Lajos: Sulyok Dezső. Id. mű, 308-309. p. Kis Újság, 1945. szeptember 15.

¹⁸ EPL püspökkari konferencia jegyzőkönyve 1945. dec. 20. EPL M 1.

¹⁹ Ugyanott. 19. pont Közli Beke Margit szerk.: A magyar katolikus püspöki kar tanácskozásainak története és jegyzőkönyvei 1945-1948 között. Köln-Bp. 1996.

Mindszenty hercegprímást ez a fordulat nyilván igen érzékenyen érintette, és csak akkor enyhült meg bizonyos mértékig Sulyok iránt, amikor kiderült, hogy becsapták, majd kizárták a pártból. Emlékirataiban olvashatjuk: „Sulyok Dezsőnek a köztársaság bevezetéséről szóló törvényjavaslattal szembeni ellenzéki álláspontját úgy szerelték le, hogy őt javasolták Tildy utódaként miniszterelnöknek. Erre Sulyok maga győzte meg képviselőtársait a köztársaság bevezetésének szükségességéről és még arra is vállalkozott, hogy előadja a törvényjavaslatot a parlamentben. Sulyok Dezső is tudta, hogy az oroszok az államforma megváltoztatását a kommunista célkitűzések érdekében sürgették, de bízott abban, hogy ő, mint bátor és erőskezű ember, a kormányelnöki jogkörrel a kezében megfékezi majd a hataloméhes kommunistákat.”²⁰

Sulyok Dezső nemzetgyűlési beszédében - a köztársasági államforma előterjesztésekor - nagyívű elemzésben fejtette ki az államról vallott felfogását. Ennek részletezése nélkül arra a mozzanatra hívjuk fel a figyelmet, hogy szerinte a demokratikus jogállamban biztosítani kell a lelkiismereti és a vallásszabadságot és ebbe értendő az egyházak működési szabadsága. Sulyok az állam által védendő szabadságeszmény szilárd alapjának a kereszténységet tekintette: „a kereszténység alapelve az, hogy az ember személyiség és szabad.”²¹ Sulyok Dezső a kereszténydemokrácia perszonalizmusát állította előtérbe, ami az egyén szabadságát hangsúlyozza a hatalommal szemben. Az általa kívánt köztársasági államforma tehát nem valamiféle antiklerikális rendszer lett volna, de még csak semlegességet sem akart vallási téren, hanem a valláserkölcsei és a nemzeti alapokat tekintette fő rendező elvének.

Mindszenty bíboros Emlékirataiban elismeréssel adózik Sulyok Dezsőnek és elvbarátainak, amikor bátran szembeszálltak a köztársasági államrend hatályosabb védelméről szóló törvény - az ún. „hóhértörvény” - elfogadásával. Ellenzavazataikkal ezt nem tudták elhárítani, hiszen saját pártjuk többsége is megszavazta. Az 1946. március 12-i szavazás után a Baloldali Blokk követelésére Sulyok Dezsőt 20 képviselőtársával együtt - akiknek többsége az ún. nemzeti demokrata csoporthoz tartozott - kizárták a Kiszegzdpártból. Mindszenty bíboros Sulyokékat „rátermett és bátor képviselőknél” nevezte.²²

A Kiszegzdpártból kizárt országgyűlési képviselők közül tizenöten Sulyok Dezső vezetésével 1946. március 12-én megalakították a Magyar Szabadság Pártot, amelynek programját a pártvezér a parlamentben június 24-én ismertette. A programnyilatkozatnak két passzusa vonatkozott közvetlenül is a párt és az egyház, a párt és a kereszténység viszonyára. Ezek megerősítik azt a korábbi vélekedést, hogy Sulyok Dezső már 1945 előtt a Kiszegzdpártban is lényegében egy nemzeti jellegű kereszténydemokrácia értékeit képviselte. „Magyarország további életében vitathatatlan szerepet kívánunk biztosítani a valláserkölcsei és keresztény erkölcsi elveknek, annak ellenére vagy talán éppen azért, mert egy negyedszázados hazug korszak áll a hátunk mögött, amely ezekkel az elvekkel visszaélt, értéküket elsikkasztotta, üzletet csinált a kereszténységből és reklámmá aljasította azt. Mi elégtételt kívánunk szolgáltatni ezeknek az elveknek, amikor visszatérünk igaz értelműkhöz, és elutasítjuk magunktól az elmúlt kor ismert jelszavait, alantas törekvéseit, amelyek ezt a tartalmat soha nemcsak ki nem merítették, de meg sem közelítették. Országunk újjáépítésében egyelőre még át sem tekinthető nagy és döntő szerepet szánunk a világszerte szárnyait bontogató keresztény újjáépítés alkotó és szociális szellemtől áthatott erőinek, és kapcsolatot keresünk Európa hasonló szellemű

²⁰ Mindszenty József: Id. mű. 120. p.

²¹ Nemzetgyűlési Napló, 1946. január 30. 250. p.

²² Mindszenty József: Id. mű. 120. p.

pártjaihoz. Éppen azért, mert ezek az erők az újjáépítésben nélkülözhetetlenek, elítéljük a Magyarországon most megindult vallásüldözést.”²³

A Sulyok-párt programjának idézett passzusa több szempontból is figyelmet érdemel. A párt határozottan elhatárolta magát a Horthy-korszak keresztény politikájától, ami tulajdonképpen előfeltétele volt annak, hogy valaki 1945 után keresztény politikát hirdessen. Ezt tették Barankovicsék is, de ők ezt sokkal konkrétebben és a pozitív örökségre (Prohászka-Giesswein) rámutatva. A másik fontos mozzanat, hogy Sulyok pártja magát kereszténydemokrata pártként identifikálta. Az európai kereszténydemokrata pártok családjához kívánt csatlakozni, amelyek a szociális piacgazdaságra alapozott újjáépítést kezdték meg. Végül Sulyok pártja - Barankovicsnál határozottabban - felemelte szavát az új vallásüldözés ellen, óhatatlan - ám ki nem mondott utalással - a náci-nyilas egyház- és vallásüldözés megismétlődésére.

A Magyar Szabadság Párt az 1945 utáni ellenzéki pártok közül még a Demokrata Néppártnál is határozottabban mutatott rá világnézeti jellegére, ideologikus voltára. „Világnézeti vallomásukat” így foglalták össze: „Hiszünk abban, hogy a szellem magasabb rendű, mint az anyag, és azért nem vagyunk materialisták, mert a világ általunk megismert alaptörvényei szerint lehetetlennek valljuk a materializmus végső győzelmét a szellem világa felett. Hiszünk a személyes Isten létezésében és abban, hogy az ember az ő teremtménye, és a történelem az Isten akaratán nyugvó életpálya, melyen az emberiség rendeltetészerű útját megfutja. Hisszük, hogy igazi szabadságot csak az isteneszme szolgálata adhat az anyag bilincseiből felszabaduló embernek, és ez a legmagasabb rendű szabadság az emberfogalomban benne foglalt elidegeníthetetlen örökünk.”²⁴

Sulyok Dezső megrendítően őszinte hitvallása ékes bizonyítéka annak, hogy a politikában ő az igaz keresztény értékekhez, a hitvalló egyház tanításához ragaszkodott. Az egyház által kétezer éve képviselt és hirdetett evangéliumban látta az egyedüli szellemi és erkölcsi erőt ahhoz, hogy az Isten képére teremtett ember szabadságát megvédjék az új embertelenség ellenében. A pártalapítás után Sulyok több beszédében és írásában elemezte, hogy mit is ért politikája keresztény jellegén, amit a korábbiakban így nem hangsúlyozott. Politikájának alapelve: a pozitív keresztény hit és erkölcs. „Politikánk alapja annak belső kiépítésében a keresztény erkölcs, a nemzeti gondolat, a tiszta demokrácia és a szociális kiegyenlítődés szolgálata.”²⁵ Ez a tömör definíció végül is a „nemzeti demokrácia” és a „kereszténydemokrácia” szimbiózisa volt. A nemzeti demokráciára a nemzeti gondolat és a tiszta demokrácia vonatkozott, míg a kereszténydemokrácia alapelve a keresztény erkölcs és a szociális igazságosság.

Felmerül a kérdés, hogy a nemzeti demokrata Sulyok politikai programjában a Szabadság Párt létrehozásakor és azt követően miért kapott ilyen markáns megfogalmazást annak keresztény jellege? Hiszen tartalmilag, a „mélyben” addig is jelen volt gondolatvilágában és érvrendszerében. De ha az 1931-es „afférra” gondolunk, nyilvánvaló a változás. Nem valószínű, hogy az elsődleges magyarázat az lenne, hogy a változatlan „stratégia” mellett az adott helyzetben -

²³ Tájékoztató. Amit minden pártnak tudnia kell. A Magyar Szabadság Párt Országos Központja. Felelős kiad. Némethy Jenő országgyűlési képviselő. Bp. 1947. Közli Balogh Sándor-Izsák Lajos szerk.: Pártok és pártprogramok Magyarországon 1944-1948. Bp. 1977. Tankönyvkiadó, 269. p.

²⁴ Ugyanott, 270. p.

²⁵ Sulyok Dezső. Mi végre vagyunk a földön? A Holnap, 1947. március 15. Idézi Szerencsés Károly: Id. mű, 140. p.

a katolikus egyház politikai szerepének felértékelődése nyomán - egyfajta „taktikai” módosításról van csak szó.²⁶ 1946-47 folyamán nyilvánvalóvá vált, hogy a kommunisták a nemzeti érdekek és érzések, a polgári értékek és érdekek felszámolását szorosán egybekötötték a keresztény értékek és világnézet likvidálásával. Így az egyház önvédelmi harca egybeesett a demokrácia és a nemzeti érdekek megmentésével. Az ellenzéki pártok többségében az aligha tudatosult olyan fokig, mint Sulyoknál. Miután a hatalom az ellenzéki politika eszközrendszerét nagyrészt megsemmisítette, az is világos volt, hogy sikeres ellenzéki politika csak az egyedül még meglévő, tömegméretű és kellő intézményrendszerrel rendelkező egyház, elsősorban a katolikus egyház segítségével lehetséges. De még az is hozzátehető, hogy a korszakban nem nélkülözhető szociális gondolat nem-marxista értelmezésének nem maradt más lehetősége, mint a keresztény szociális tanítás: a pápák nagy szociális enciklikáinak, a *Rerum novarum*nak (1891) és a *Quadragesimo anno*nak (1931) a nyomán.²⁷

Mindszenty bíboros és a püspöki kar rokonszenve 1946 végén, 1947 tavaszán egyre inkább a Sulyok vezette Magyar Szabadság Párt felé fordult. Ez a párt mutatott kellő elszántságot a demokrácia megvédésére és gyors térnyeréséből úgy tűnt, hogy választások esetén akár a győzelem reményével is szerepelhet. „Közvetlenül a választások kiírása előtt feloszlatták a népszerű Szabadság Pártot, amely a télen és a tavaszon - amíg a Kisgazdapárt felszámolása folyt - igen eredményesen szervezkedett az egész országban - olvashatjuk Mindszenty Emlékirataiban. Mindenütt lelkes tömegek csatlakoztak hozzá. Szakértők és közvéleménykutatók a párt 60-65 %-os győzelmére számítottak. A püspöki kar tagjai is hajlottak arra, hogy a választáson a Szabadság Pártot támogadják. A párt népszerűségét mutatta az is, hogy lapjuk, a *Holnap* 300 000 példányban jelent meg.”²⁸ Ez a pozitív vélemény azonban 1947 tavaszára nyarára megváltozott, mert a hercegprímás - elsősorban amerikai útján szerzett információi hatására - ekkor már egy közeli külső beavatkozásban reménykedett.

Sulyok Dezső 1947 tavaszán-nyarán érthető módon nagy súlyt helyezett arra, hogy pártja elnyerje a katolikus egyház támogatását, mert csak így volt esélye arra, hogy a választásokon sikerrel vegye fel a harcot akár a koalícióval, akár az ellenzéki konkurenciával. Megbízásából Nagy Vince kereste fel Esztergomban a hercegprímást és kérte tőle a párt támogatását. Mindszenty azonban „elhárította” a kérését. „Szerintem - mondta Mindszenty Nagy Vincének - a kormánnyal szembenálló pártoknak együttműködésre van szükségük. Ezt legjobban úgy tudják megvalósítani, ha elismernek maguk fölött egy, a parlamenten kívülálló tekintélyt, akitől egységes vezetést, irányítást fogadnak el.”²⁹ Mindszenty ugyanezt a feltételt szabta a Demokrata Néppárt elé is. Ez pedig azt jelentette, hogy egyik pártot sem tartotta igazán alkalmasnak, hanem úgy vélte, hogy az ő abszolút tekintélye biztosíthatja a polgári ellenzéki pártok együttes fellépésének sikerét a választásokon. (Mint közismert, ilyenféle összefogásra nem került sor.)

Ami Sulyok Dezső és a Szabadság Párt működésének „végjátékát” illeti, abban megint csak fontos szerepet játszott Mindszenty hercegprímás. A pártvezér és a főpap 1947. július 17-én találkozott utoljára az esztergomi érseki palotában. Sulyokot elkísérte Pfeiffer Zoltán és Parragi

²⁶ Szerencsés Károly: Id. mű. 142-143. p.

²⁷ Ezt a vélekedésünket „igazolja vissza” az 1947-es választás is. Amikor a baloldal felismerte a Szabadság Párt veszélyét, győzelmi esélyeit, gyorsan megsemmisítette. Az így keletkezett ürt kitöltő Barankovics- és Pfeiffer-párt már közről sem volt legyőzhetetlen. A Demokrata Néppárt sikerét elsősorban az hozta meg, hogy Mindszenty ellenkezése dacára az egyház mögéje sorakozott fel.

²⁸ Mindszenty József: Id. mű. 179. p. A pártot nem feloszlatták, hanem Sulyok oszlatta fel.

²⁹ Nagy Vince: Októbertől-októberig, New York, 1962., 338. p. Id. Izsák Lajos: Polgári pártok és programjaik Magyarországon 1944-1956. Pécs, 1994., 80. p.

György képviselő is. A megbeszélésen Sulyok közölte a bíborossal, hogy személy szerint nem indulhat a választásokon és valószínű pártja, a Szabadság Párt is visszalép. Pfeiffer Zoltán a maga és pártja nevében szintén úgy nyilatkozott, hogy ők is visszalépnek, és semmiképpen nem hajlandók együttműködni Balogh Istvánnal (Balogh páter) és pártjával. Okként Sulyok azt jelölte meg, hogy az új választási törvény őt kizárta a választhatók sorából, és csak a törvény esetleges módosítása után lenne hajlandó a választásokon való részvételre.³⁰ Bár a jelentésből nem tűnik ki, de Sulyok nyilván azzal is érvelt, hogy személye és pártja ellen a hatóságok már adminisztratív fellépéseket fogantatosítottak, és el kívánta kerülni a nagyobb méretű letartóztatásokat.

Mindszenty állítólag - a jelentés szerint - a következő kijelentéseket tette: „Balogh pátert eltiltja egyházi funkcióktól és felfüggeszti, ellene hathatós egyházi propagandát indít.³¹ Nem csinál világnézeti pártot, Barankovicsékat nem támogatja, legyen „államosított ellenzék”. A Polgári Demokrata Párt, Balogh párt, Demokrata Néppárt, szerinte ezzel lehet legjobban dokumentálni a politikai szabadság hiányát. Igen sajnálja, hogy Sulyokkal ez történt, de szerinte is helyes, ha a politikától teljesen visszavonul”.³² Bár az idézett jelentésben - amely lehet, hogy éppen Parragitól származik - nem szerepel, de Szerencsés Károly hozzáteszi: miután Mindszenty Parragit és Pfeiffert kiküldte a szobából, elmondta Sulyoknak, hogy „megszűnt a lehetősége annak, hogy Magyarország helyzetén belülről lehessen változtatni bármely erőfeszítéssel. Az eredményes belső politizálás ideje lejárt.” Kérte Sulyokot, hogy hagyja el az országot.³³ Sulyok Dezső megfogadta a hercegprímás tanácsát és rövidesen emigrált.

Sulyok Dezső az emigrálása utáni hónapokban írta meg *Zwei Nächte ohne Tag* című visszaemlékezését, amely 1948-ban jelent meg. Így abban a magyarországi helyzetről, a katolikus egyház helyzetéről és magáról Mindszentyről még a főpap letartóztatása és pere előtti állapotok ismeretében nyilatkozhatott. Bár az igen terjedelmes emlékiratban alig esik szó egyházzal és egyházpolitikáról, itt majd egy oldalnyi terjedelemben Mindszenty bíboros egyéniségének jellemzését és történelmi jelentőségét foglalta össze: „A magyar nép életében különös szerencseként kell értékelni, hogy a magyar vallási reneszánsz összetalálkozott Mindszenty hercegprímás személyével. Három tulajdonság egyesül Mindszenty személyében, melyek csak ritkán találhatók meg együtt és egyidőben egy emberben. Mindszenty tisztán és világosan látta a hit igazságait és belsőleg is átélte azokat; olyan mélyen egybeforrta velük, hogy még élete árán sem választhatta volna el híveitől senki. Magas erkölcsi tisztasága képessé tette őt, hogy minden földi dolog fölé emelkedjen, minden világi kívánságtól elforduljon és magát teljesen Isten szolgálatába állítsa. Végül volt bátorsága, hite és erkölce szerint beszélni és cselekedni anélkül, hogy bármiféle következménytől visszaretent volna. A legnagyobb szentekben volt csak meg ez a három tulajdonság együtt, akik a harcos egyház élén álltak. És Magyarországon az egyháznak most ténylegesen harcolnia kellett. Ezek a tulajdonságai tették képessé a hercegprímást, hogy kimondja azt, ami milliók lelkét égette, és úgy mondja ki, hogy milliók lélegezhetnek fel: ez a mi gondolatunk is, ez a mi akaratunk is. Egy ilyen óriási lelki hatalmat sohasem fog a materialista kommunizmus legyőzni. Ezért áll a magyar Sion ma megrendíthetetlenül és néz túl az ország szenvedései fölött és reméli a

³⁰ Politikatörténeti Intézet levéltára. 274-7/228. 1947. július 18-i jelentés.

³¹ Ehhez az esztergomi érseknek nem volt joga, hanem Hamvas Endre csanádi püspök, Balogh egyházi előljárója tette meg az intézkedéseket.

³² Ugyanott. Közli Szerencsés Károly: Id. mű. 323. p.

³³ Szerencsés Károly: Id. mű. 227. p. (Forrásmegjelölés nélkül)

jobbrafordulást. A bolsevizmus e két hatalmas ellenféllel állt szemben: az egész nép elutasító magatartásával és egy nagy ember kimagasló személyiségével. Alapvető célját, a vallás kiirtását ezért olyan különösen nehéz neki Magyarországon keresztülvinni. Amíg pedig ezt a célját el nem tudta érni, addig nem lehet beszélni a marxizmus totális megvalósításáról.”³⁴

Sulyok Dezső valóban jól látta Mindszenty hercegprímás helyét és szerepét a korszak politikai-hatalmi harcaiban, és az elsők között indokolta meg a hatalom oldaláról várható reakciót: őt kellett eltenni az útból annak érdekében, hogy a diktatúra totálissá válhasson. Az már más kérdés, hogy a hatalom sem a vallást, sem az egyházat nem tudta kiirtani, felszámolni Mindszenty eltávolítása után sem, ám olyan egyházat hagyott csak élni, amely alárendelődött a hatalomnak, és a társadalom vallásos élete egyre inkább a magánszférába szorult vissza a közben objektív okokból is felgyorsuló szekularizálódás közepette. Sulyok Dezső pedig az emigrációban veszítette el kapcsolatát nemcsak a magyar valósággal, hanem a magyar emigrációval is.

³⁴ Desiderius Sulyok: *Zwei Nächte ohne Tag*. Id. mű, 246-247. p.

FÖLDESI MARGIT A SZÖVETSÉGES ELLENŐRZŐ BIZOTTSÁG ÉS SULYOK DEZSŐ³⁵

Tisztelt Konferencia!

Nekem sokkal hálátlanabb feladatomban van, mint Szerencsés Károlynak, mert arról a testületről és arról a bizottságról kell beszélnem, amely megakadályozta azt, hogy ez a rendkívül tehetséges ember, Sulyok Dezső érvényre juttassa akaratát, és megfelelő politikai szerepet töltsön be Magyarországon.

Ezt a testületet úgy nevezik, hogy Szövetséges Ellenőrző Bizottság és a II. világháború után valamennyi európai vesztes országban a győztes nagyhatalmak képviselői különböző elnevezések alatt hozták létre ezt a bizottságot. Európában legelőször Olaszországban jön létre ez a testület, és aztán szép sorjában, Magyarország a legutolsó állam, amelyben megalakul a Szövetséges Ellenőrző Bizottság. A Szövetséges Ellenőrző Bizottságot Magyarországon három nagyhatalom képviselője alkotja, úgy mint a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia, de nálunk volt két speciális bizottsági tag, méghozzá a győztesnek minősített Csehszlovákia és Jugoszlávia. Méghozzá azért, mert Magyarországot jóvátétel fizetésére kötelezték - s többek közt Csehszlovákiának is és Jugoszláviának is kellett jóvátételt fizetni - ezért ez a két állam missziót tarthatott fenn a Szövetséges Ellenőrző Bizottság keretein belül.

Mi is volt tulajdonképpen ez a Szövetséges Ellenőrző Bizottság? Eredetileg ezt a testületet azért hozták létre, hogy a fegyverszüneti szerződések pontjainak ellenőrzését kezében tartsa. De volt minden ország történetében - amely elvesztette a II. világháborút - egy átmeneti periódus. Két lépésben zárták le a világháborút, egyrészt megkötötték a fegyverszünetet, majd két év elteltével megkötötték a békét. Ebben a két évben mondhatnám azt, hogy a XX. századi történelmünk két nagyon fontos évében 1945 és 1947 között sorsdöntő pillanatban volt jelen ez a Szövetséges Ellenőrző Bizottság, és sajnos sorsdöntő pillanatokban és sorsdöntő helyzetekben befolyásolta országunk történelmét. Nagyon sokat törtem a fejemet, hogy mi lehet az, amit én itt elmondhatnék, mert ez egy borzasztóan tág terület, és nagyon érdekes, nagyon sokat kiemelhetnék belőle.

Először szeretném felvillantani, hogy melyek voltak azok a sorsdöntő pillanatok, amikor a SZE, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság beavatkozott Magyarország történetébe. Azután levezetésképpen hoztam magammal olyan levéltári forrásokat, amelyek az egyes emberek szintjén mutatják azt be, hogyan történt a SZE beavatkozása a magyar történelemben. Mielőtt ehhez hozzákezdenék, hadd mondjak el egy gondolatot, amely illeszkedik Sulyok Dezsőhöz. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság rendkívül erős szervezet volt, gyakorlatilag szovjet hatalmi érdekérvényesítést jelentett, hiszen a Szovjetunióknak a hadserege, a vörös hadsereg volt az, amely csizmás lábaival belépett erre a földre, és amely megszállva tartotta ezt az országot egészen 1991-ig. Magyarország nagyon rossz helyzetben volt 1945 és 1947 között, egy megszállt ország volt, a XX. században másodszor elveszítette a világháborút, nem kell elmondanom, hogy Trianon milyen csapásokat okozott ennek a nemzetnek és előtte álltunk még a párizsi békének, amely a trianoni békénél is rosszabb volt. Mégis voltak emberek, köztük Sulyok Dezső, aki úgy gondolta, hogy nincs olyan helyzet, amikor az ember abszolút lehetetlen helyzetben van. Az embernek mindig meg kell próbálnia talpra állnia, még akkor is, ha nagyon gyengék az esélyei. Nem szabad úgy viselkedni, hogy az ember eleve föladja, mert

³⁵ Elhangzott a Sulyok Dezső születésének 100 évfordulója alkalmából tartott tudományos konferencián.

nincs olyan helyzet, amiből ne lehetnek jobbat kihozni, ha az ember igazán hisz benne és igazán akarja. Ehhez kapcsolódik az a gondolat, amit én mindig el szoktam mondani, lehet hogy a kérdés történelmietlen, de én mindig föl szoktam vetni, hogy történhetett-e volna másképp Magyarország történelme 1945 és 1947 között. Nagyon sokan azt mondják, hogy Magyarországnak egy predestinációs történelme van, igazából nem vagyunk olyan helyzetben, hogy a nemzeti akaratunkat és a nemzeti értékeinket érvényesíteni tudjuk, mert egy kis ország vagyunk, mindig van egy olyan hatalom, egy olyan testület, egy olyan szervezet, amihez nekünk igazodni kell. Németország, aztán Szovjetunió az Európai Unió, tehát mindig van olyan, ami velünk szemben elvárásokat támaszt és nekünk ennek meg kell felelni. Azonban én azt gondolom, hogy igen is meg kell próbálni a nemzeti értékek szerint politizálni, és akkor talán egyszer sikerülni fog. Sulyok Dezső egy ilyen ember volt és ezért csatlakoznék Szerencsés Károly szavaihoz, hogy nincs olyan, hogy sikertelen. Mi most itt vagyunk és felemelt fejjel tudunk erre az emberre emlékezni, és ha mást nem, akkor nemzettudatot sugároz az, hogy volt egy ilyen ember aki megpróbálta abszolút rossz helyzetben is érvényesíteni a magyar politikai érdekeket.

Visszakanyarodva az én témámra. Melyek voltak azok a kritikus pontok, amikor a Szövetséges Ellenőrző Bizottság és ezen belül is annak a szovjet képviselője beavatkozott Magyarország történelmébe. Hadd mondjak itt el egy nevet Kliment Jefremovics Vorosilov, ő volt az az ember, aki megtestesítette a SZEB hatalmát. Forrásokból lehet tudni, hogy egy széparcú öregember volt. Egy szempontból azonban sokkal hasznosabb volt min Szviridov, az ő utódja, ő egy 65 éves ember volt. Ő már nem abban a korban volt, amikor be akart futni egy karriert és be akarta bizonyítani az otthoniaknak, hogy ő egy energikus, erőtől duzzadó ember, aki erőszakosan is érvényesíti az akaratát. Ő még együtt indult a Kaukázusból Sztálinnal, ő még elmondhatta magáról azt, hogy ő Sztálin barátja és ez bizonyos helyzetekben Magyarország szempontjából előnyt jelentett, mert későbbi utódja, Szviridov, aki a harmincas éveiben járt, egy karrierista volt, önállóan nem tudott dönteni, állandóan ott csüngött a telefonon és várta Sztálin utasításait, hogy mit tegyen Magyarországon. Amikor beérkezik ide a SZEB és kiépíti a maga hatalmi szervezeteit, akkor a Vorosilov az elnök.

Az első, amikor igazán tetten érhető a SZEB beavatkozása, az a földosztás volt. Azzal mindenki egyet értett, hogy változtatni kell azon a földbirtokszerkezeti struktúrán, amely az 1945 előtti viszonyokat jellemezte, azonban, hogy mikor, hogy és milyen mennyiségű földet osszanak ki, ebben nagyon eltérőek voltak a vélemények. Először 1945. márciusában avatkozik bele igen erőteljesen a SZEB Magyarország életébe, ez politikai és gazdasági életet is jelent és ez a földosztás volt. Hogyan avatkozott bele? Felvillantás szerűen. Először is a tudat, hogy ki adja a földet. Mindenütt nagy plakátok voltak, hogy vége az ezer éves pernek, itt van a vörös hadsereg, és a vörös hadsereg majd felosztja a földet. Ezzel kapcsolatos egy Sulyok idézet, melynek lényege, hogy senki sem szabadulhat ki önmaga lényegéből. Tehát ha van egy rendszer, aminek az a lényege, hogy közös földtulajdon legyen és kollektivizáljon, akkor attól a rendszertől teljesen elképzelhetetlen az, hogy ő most földet osszon. Tehát ha a szocializmusnak az a lényege, hogy kollektív földtulajdon van, akkor azt ne várjuk el tőle, hogy kisparaszti virágzó gazdaságokat fog létrehozni. Sulyok Dezső nagyon szépen leírja azt, hogy mikor ide bejöttek a szovjetek és felszórták a földosztást, akkor eleve úgy osztották ki a földeket, hogy életképtelen birtokokat hozzanak létre. Több mint fél millióan kaptak 5 hold alatti földbirtokokat Magyarországon, és mindenféle elemzés és statisztika kimutatta azt, hogy valaki minimális egzisztenciával önmagát és a családját eltartsa, ahhoz legalább 5 hold föld kellett. Tehát Sulyok Dezső ebből azt a következtetést vonja le, hogy ezzel a földosztással gyakorlatilag már a kollektivizálást készítették elő, mert eleve olyan kisparaszti gazdaságokat hoztak létre, amely képtelen volt arra, hogy önállóan megéljen ebben az országban.

A következő, amely nagyon élénken érintette az országot, és amibe beavatkozott a Szövetséges Ellenőrző Bizottság, habár itt pozitív elemek is vannak, az az 1945-ös választások. Az 1945-ös választásokon kétféle úton-módon avatkozott bele, először sikertelenül és ezt egyedül mi mondhatjuk el a Szovjet hatósugarú országokban. Magyarországon is létre akarták hozni a többi közép- és délkelet-európai országhoz hasonlóan a közös listát. Ez nem sikerült, nagyon sok oka és összetevője van annak, hogy miért nem sikerült. Egyrészt tiltakoztak a nagyhatalmak, tehát az Egyesült Államok és Anglia, mely még azt is kilátásba helyezték, hogy nem ismerik el a választások eredményeit, ha itt nem engednek önálló pártokra szavazni, hanem eleve elosztott mandátumokra, közös listára esik a szavazás, de e mellett nagyon hatásos volt az a tiltakozás, amit az egyes emberek kifejtettek. Például a kisgazda sofőrök azt mondták, hogy ők egy tapodtat nem viszik a kisgazda vezetőket, amíg ilyen szégyenteljes egyezségbe belemennek, hogy közös lista. Hadd olvassak fel egy idézetet, amely szintén ehhez kapcsolódik. Amikor arról volt szó, hogy bevezetik a közös listát 1945. október 12-én rendeztek egy hangversenyt az Operaházban, és erről a cseh jelentő Dastich tábornok a következőképpen írt: *„Tegnap, október 12-én az Operában Sosztakovics úgynevezett leningrádi szimfóniáját adták elő. A szimfóniát az egyik legjobb magyar karmester dirigálta és a budapesti filharmonikusok adták elő a szovjet-magyar kulturális együttműködés keretein belül. Aki ismeri a budapesti közönség zene és opera szeretetét, tudja, hogy már hosszú évek óta nem lehetett az operába jegyet kapni. A tegnapi este nagy megdöbbenést keltett mindenkiben, mert a nézőtér, a páholyokról nem is beszélve üresen tátongott. A galérián csupán két néző foglalt helyet. Pontosan hat órakor megjelent Vorosilov marsall és a szovjet szakszervezetek tagjai, aki budapesti látogatásra érkeztek. Nem tudhatjuk, mi lehetett a véleményük, hogy a magyar közönség bojkottálja Sosztakovics hetedik szimfóniáját, de evidens, hogy túl jó véleményük nem lehetett az esettel kapcsolatban. A vendégeket egy neves író üdvözölte, és csaknem taps nélkül távozott. Maga a szimfónia sem váltott ki különösebb lelkesedést és egy bizonyos magyar festő, aki csak nem rég tért haza Párizsból, megjegyezte: nagyon kockázatos játékot játszunk.”*

Ez közvetlenül a választások előtt volt, azon a napon, mikor kiderült, hogy közös listát akarnak. A társadalom minden szintje megpróbált ellenállni és akkor sikerült. Tehát Magyarországon 1945-ben lehet mondani, hogy szabad választásokat tartottak, és ennek a szabad választásnak az eredményeként kapta meg a kisgazda párt a szavazatoknak az abszolút többségét, az 57 %-ot. Így a parlamenti demokrácia játékszabályai szerint lehetett volna egy tiszta kisgazda kormányt alapítani, de nem ez történt, és itt már abszolút tetten érhető a Szövetséges Ellenőrző Bizottság beavatkozása. A szabad választásokat megengedte, de a szabad választások érvényre jutását már nem engedhette meg, hiszen akkor Magyarország egy egészen más csapásvonalon indul el, mint ami a Szovjetunió érdekében áll. Ezért beleavatkozott először a kormányalakításba, tehát csak koalíciós kormányt alakíthattunk, és utána pedig beleavatkozott nagyon erőteljesen a tárcák elosztásába. Mindenki tudja, hogy vannak gyenge tárcák és vannak olyan tárcák, amelyek húzóerővel rendelkeznek, és ezeket a tárcákat: a Közlekedési Minisztériumot, a Belügyminisztériumot a Kommunista Párt kapta meg. Itt tehát egy újabb erőteljes beavatkozás történt.

Aztán a SZEB volt az, amely forszírozta, hogy Magyarországon köztársasági államforma legyen. Aztán a Szövetséges Ellenőrző Bizottság volt az, amely amikor megalakult a Szabadság Párt nem adott neki engedélyt ahhoz, hogy működhessen. Sulyok Dezsőnek egy zseniális húzására volt szükség ahhoz, hogy a Magyar Szabadság Párt megjelenhessen a politikai és parlamenti életben. Ha tovább haladunk kronologikusan, akkor nagy erőteljes SZEB beavatkozás történik például olyan eseményeknél, mint a parasztnapok. Ki gondolná? 1946 szeptemberében a Kisgazda Párt úgy gondolta, hogy megpróbál tömegeket megmoz-

gatni, tehát hogy ne lehessen azt mondani, hogy csak a Kommunista Párt az a párt, amely tömegekkel rendelkezik, amely meg tud jelenni az utcán. Ezért azt gondolta, hogy bármilyen áron is, de fölhozza az ő híveit és embereit Budapestre, hogy lássák és érezzék az emberek, hogy igen is tömegek vannak e mögött a párt mögött. Nagyon szerették volna, hogyha 1946. augusztus 20-án megjelenhessenek ezek a paraszti tömegek Budapest utcáin. A SZEB elnöke beleegyezett abba, hogy tartsanak parasztnapokat, de augusztus 20-ba nem egyezett bele. Ezért a parasztnapokat csak szeptemberben lehetett megtartani. Ilyen látszólag apró eseményekbe is beavatkozott, de ez nem volt apró, mert hiszen akkor van szünet, augusztus 20-a az az időpont, amikor meg lehet jelenni, amikor el lehet jönni. Szeptember már nem az az idő. Tehát ez egy látszólagos, egy kicsi dolog volt, a valóságban pedig megtorpedózták a parasztnapokat, noha ennek ellenére óriási tömegek jöttek fel Budapestre, álltak a Hősök terén és hallgatták a különböző szónokokat.

A következő lényeges beavatkozása a SZEB-nek, egy drámai eset volt, itt a teremben biztos mindenki tudja, hogy mire gondolok, ez nem volt más mint a Kisgazda Párt erős emberének, a Kisgazda párt főtitkárának, a Kis Újság egykori főszerkesztőjének, Kovács Bélának a letartóztatása. Ez abszolút arcpirító és törvénytelen módon következett be, hiszen egy parlamenti képviselőt mind a mai napig csak két esetben lehet rendőri eljárás alá vonni. Mikor? Egy ha inflagranti, tehát tetten érés esete forog fen, kettő, ha a mentelmi bizottság felfüggeszti a képviselőnek a mentelmi jogát. Ez Kovács Béla esetében 1947-ben nem történik meg, tehát Kovács Bélának megmaradt a mentelmi joga, de ennek ellenére azt mondta, hogy hajlandó két alkalommal az Andrássy út 60-ba elmenni és a kihallgató kérdéseire válaszolni. Az első látogatásán a rendőrségen még megmenekül, de a második alkalommal, amikor távozik a rendőrség épületéből, hazaér, a felesége otthon várja aggódva, de megjelennek a lakása előtt a szovjet katonai egyenruhába öltözött emberek és Kovács Bélát letartóztatják. Jellemző Kovács Béla naivitására, amit Nagy Ferenc emlékirataiból tudunk, hogy amikor elhurcolták, Kovács Béla egyetlen szót mondott, ez az egyetlen egy szó pedig az volt, hogy Feri. Ugye abban az időben Magyarország miniszterelnökét Nagy Ferencnek hívták. Kovács Béla azt hitte, hogy az ország első tisztviselője olyan helyzetben van, hogy segíthet neki. Régi jó barátja, kenyeres pajtása volt neki. Nem tudott Nagy Ferenc segíteni neki, elhurcolták és több mint 9 év után került haza testi és lelki roncsként a Szovjetunióból.

A következő igen erőteljes SZEB beavatkozás magának Nagy Ferencnek a külföldre kényszerítése volt. Nemcsak arra volt szükség, hogy a Kovács Bélát háttérbe szorítsák, hanem Nagy Ferencet is. Utána kiírták a választásokat, az 1947-es választásokat, amely úgy vonult be a történelembe, hogy a kékcédulás választások. Engedjék meg hogy ajánljam Szerencsés Károlynak a Kékcédulás hadművelet című könyvét, amely nagyon részletesen leírja az 1947-es választásoknak a történetét. Tetten érhető ott is a szovjet beavatkozás, mert azokat az embereket, akik ezzel a hamis választási névjegyzék kivonattal a kékcédulával szavaztak, ezeket nagyon sok esetben szovjet katonai rendszámmal ellátott teherautókon szállították egyik helyről a másikra. A SZEB tevékenysége 1947. szeptember 15-én szűnt meg Magyarországon, azon a napon, amikor letétbe helyezték a párizsi békének az okmányait, de az a tragikus, hogy mire ez a szervezet eltűnt a magyar politikai életből 1945 és 1947 között sajnos már nagyon sok minden eldőlt a magyar politikai életben és utána innen talpra állni és újra megpróbálni a nemzeti érdekek érvényesítését nagyon-nagyon nehéz volt, de én remélem azt, hogy mi egy olyan nemzet vagyunk, amely soha nem adja fel és mindig lesznek Sulyok Dezsők, akik akár vállalva ezt a jelzőt, amit Szerencsés Károly mondott, hogy sikertelenek, sőt több lesz az ilyen értelemben vett sikertelen politikus, és nem az olyan sikeresek, akik a hatalom vizén eveznek, de utána a történelem elsodorja őket.

FÖGLEIN GIZELLA

SULYOK DEZSŐ ÉS AZ ÁLLAMFORMA KÉRDÉSE 1945-1946-BAN

A második világháború után újjáalakuló magyar államiság megteremtéséhez a belső és a nemzetközileg elismert legitimitást az 1944. december 21-én Debrecenben összeült, egykamarás Ideiglenes Nemzetgyűlés és a december 22-én megalakult koalíciós Ideiglenes Nemzeti Kormány volt hivatott biztosítani, amely feladatot a központi törvényhozó és végrehajtó hatalom alapvetően betöltötte. A háború után fegyverszüneti státusban lévő Magyarország államformája immár „kormányzó nélküli királyság” volt. Az államfői jogokat az Ideiglenes Nemzetgyűlés háromtagú Elnöksége és az ugyancsak háromtagú Nemzeti Főtanács gyakorolták,³⁶ hol megosztva, hol pedig felváltva. E felemás alkotmányjogi helyzet felszámolásában a külpolitikai motivációk döntő tényezők voltak.

A Külügyminiszterek Tanácsának 1945. évi decemberi, moszkvai határozatát (amely arra vonatkozott, hogy a volt hitleri szövetséges államokkal megkötendő békeszerződés - tervezeteket minél előbb ki kell dolgozni)³⁷ egyes hazai pártvezetők és politikusok úgy értelmezték, hogy a várható béke érdekében erélyes kézzel kell hozzányúlni az államforma rendezéséhez. Ez a kétségtelenül jelentkező külpolitikai, nemzetközi háttér azonban találkozott a korabeli pártok ilyen irányú kezdeményezéseivel, valamint a már korábban is meglévő alkotmányjogi elképzelésekkel és szándékokkal is.

A köztársasági államforma megteremtésére irányuló kezdeményezés - történelmi okok és előzmények folytán - a Szociáldemokrata Párté volt. A párt már az 1945. évi augusztusi kongresszusán célként megfogalmazta a köztársasági államformát.³⁸ A későbbiekben viszont a Magyar Kommunista Párt több fórumon is, többek között például a parlamentben,³⁹ tulajdonképpen átvette, mintegy kisajátította a kezdeményezés jogát az államforma tekintetében. A köztársaság gondolata egyébként a Nemzeti Parasztpárt, valamint az ellenzéki Magyar Radikális Párt és a Polgári Demokrata Párt körében is kedvező visszhangra talált - ez utóbbiak esetében még jóval a Kommunista Párt megnyilatkozásai előtt. A Polgári Demokrata Párt és a Magyar Radikális Párt állásfoglalásaiban - a bel- és a külpolitikai helyzet mérlegelése mellett - bizonyára szerepet játszott, hogy történelmi múltjuk is erre kötelezte őket.⁴⁰

A Független Kisgazdapárt államformával kapcsolatos megnyilatkozásait megelőzték a legitimizmus képviselői; közülük leghatározottabban a hercegprímás, esztergomi érsek. A legitimizmus képviselői, valamint a magyar püspöki kar, továbbá az ellenzéki politikusok többsége az államforma feletti döntés elhalasztását javasolták.⁴¹ Azaz a békeszerződés életbe lépése, vagyis Magyarország fegyverszüneti státusának a megszűnése utánra kívánták időzíteni - és akkor is népszavazás útján szándékozták a kérdést rendezni.

³⁶ Föglein Gizella: Az államfői jogkör ideiglenes szabályozása és gyakorlása Magyarországon 1944-1946. Jogtörténeti Szemle, 5. 1992. 2. sz. 3-15. p.

³⁷ Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája 1945-1950. Kossuth Könyvkiadó 1988. 132. p.

³⁸ A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai 1944-1948. Szerkesztette: Rákosi Sándor és Szabó Bálint. Kossuth Könyvkiadó 1967. 106. p.

³⁹ Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott nemzetgyűlés naplója. Hiteles kiadás. I. kötet. Athenaeum, Budapest 1946. 128. p.

⁴⁰ Izsák Lajos: Polgári ellenzéki pártok Magyarországon 1944-1949. Kossuth Könyvkiadó 1983. 91. p.

⁴¹ Gergely Jenő: A katolikus egyház Magyarországon 1944-1971. Kossuth Könyvkiadó 1985. 44. p.

A koalíció legnagyobb, illetve a nemzetgyűlés többségi pártjában, a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Pártban kezdetben nem alakult ki egységes vélemény az államforma ügyében.

A kisgazdapárt részéről elsőnek Dobi István foglalt állást a köztársasági államforma mellett,⁴² majd ezt követően Tildy Zoltán miniszterelnök is csatlakozott Dobi véleményéhez a kormány lapjaként számon tartott Független Magyarorszáiban.⁴³

Az államforma ügyének elhalasztása mellett állást foglalo képviselők közül Sulyok Dezső, Farkas György és Hajdú Németh Lajos december elején aláírásgyűjtő akciót indítottak, amelynek során a képviselők közel felét sikerült megnyerniük. Több mint száz kisgazda képviselő 1945 Karácsonya előtt memorandumot intézett a pártvezetőkhez az államforma kérdésének napirendről való levételéről és a békeszerződés megkötése utáni időre történő halasztásáról.⁴⁴

1946 január elején a Kis Újság, a párt központi lapja az államforma feletti döntés időszerűségéről vezércikkben számolt be, anélkül azonban, hogy a köztársaság mellett szavazott volna.⁴⁵ „Az országépítés szerves munkájához tartozik, hogy megoldjuk az államforma kérdését és megalkossuk az új Magyarország végleges alkotmányát. Az utolsó két évtized szemléltetően megmutatta, hogy az államforma rendezetlensége, a király nélküli királyság mennyi viasz helyzetnek, bajnak indítéka volt. Tiszta, világos helyzetet kell teremtenünk ezen a téren. Szabad akarattunkból meg kell választanunk azt az államformát, amely véglegessé teszi nemzetközi viszonylatban is a magyarság helyzetét. Félmegoldásra nincs mód, de nincs is szükség. Köztársaság, vagy királyság - ez lehet egyedül a holnap felvetendő kérdés lényege.”

Sulyok Dezső, a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának tagja, a Független Kisgazdapárt polgári-módos paraszti szárnyának egyik vezető személyisége 1946. újévi beszédében óvatos körültekintéssel mondotta: „Pártunkon belül oda fogok hatni, hogy ezt a kérdést egyelőre vegyük le a napirendről, de ha a párt többsége úgy döntene, hogy a kérdés ma is megoldható, alávetem magam a többség döntésének és alávetem magam annak is, ha a többség akár a királyság, akár a köztársaság mellett nyilatkozna meg és arra kérek mindenkit, hogy ezen kérdés eldöntésébe nyugodjanak bele.”⁴⁶ Sulyok azonban kifejezte ragaszkodását azzal kapcsolatban, hogy ha a „köztársasági államforma mellett döntünk... a megválasztandó államfő a kisgazdapárt soraiból kerüljön ki”. Amennyiben viszont a többség a királyság mellett foglalna állást, úgy „a választás híve vagyok, mert a legitizmus, mint ilyen, elveszítette létjogosultságát”. Sulyok a véleményét osztók közül Filler Lászlót, Halter Bélát, Nagy Vincét, Nagyiván Jánost, Némethy Jenőt, Oberschall Ilmát, Veér Imrét és Vásáry Istvánt nevezte meg.⁴⁷ A Sulyok Dezső és Vásáry István vezette kisgazdapárti szárny tartózkodása az államforma megvitatásának napirendre tűzésétől arra volt visszavezethető, hogy - hasonlóan a

⁴² Magyar Nemzet, 1945. december 21.

⁴³ Független Magyarország, 1945. december 24.

⁴⁴ Vida István: A Független Kisgazdapárt politikája 1944-1947. Akadémiai Kiadó 1976. 141-142. p.

⁴⁵ Kis Újság, 1946. január 1.;
Kis Újság, 1946. január 3.

⁴⁶ Pápai Független Kisgazda, 1946. január 5.

⁴⁷ Sulyok Dezső: Zwei Nachte Ohne Tag. Zürich 1948. 55-56. p. (Közli: Vida István: A Független Kisgazdapárt politikája 1944-1947...141. p.)

katolikus egyházhoz - attól tartottak: a köztársaság bevezetésével politikailag a kommunista párt és szövetségesei nyernek, s idővel az új köztársaság teljesen az ellenőrzésük alá kerülhet, ami a Szovjetunió magyarországi befolyásának növekedését is maga után vonhatja.

A kisgazdapárt vezetői nem voltak könnyű helyzetben; ugyanis nem térhettek ki a köztársasági kihívás elől (mert ez azt jelentette volna, hogy még a koalíción kívüli Polgári Demokrata Pártnál is konzervatívabb párt lenne, amit hivatalosan nem vállalhattak) - ugyanakkor mégsem asszisztálhattak a kommunista párt és szövetségesei esetleges sikeréhez.⁴⁸ A párt vezetőinek a közelgő békekötéskor éppen az államforma-változtatással megszerezhető kedvezőbb pozíció volt a fő érvük a köztársaság mellett. Ugyanis az 1945. évi őszi nemzetgyűlési választási győzelem⁴⁹ után azzal a biztos kilátással, hogy az első köztársasági elnököt ez a párt fogja adni, meg kellett kísérelni számára minél szélesebb hatáskört biztosítani.

Hosszas párton belüli viták után a kisgazdapárti képviselők 1946. január 9-11-i értekezletén⁵⁰ a köztársaság megteremtése mellett foglalt állást a centrum, élén Nagy Ferencel; s elfogadta a köztársasági államformát a Sulyok Dezső és Vásáry István vezette szárny is; sőt a legitimista Varga Béla is. A Független Kisgazdapárt képviselőcsoportjának, majd nagyválasztmányának döntésével az államforma rendezése „zöld utat” kapott.

A Független Kisgazdapárt tervezete⁵¹ 1946 január közepére készült el. Tildy Zoltán megbízására a kisgazdapárt törvényelőkészítő bizottságában a párt legtekintélyesebb jogász képviselői: Auer Pál, Eröss János, Pfeiffer Zoltán, Sulyok Dezső, Vásáry István vettek részt,⁵² akik egyúttal a nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi, illetve Politikai Bizottságának is tagjai voltak; politikai szempontból pedig a párt polgári-módosparaszti szárnyához tartoztak. A párt vezetői sajátos módon tehát éppen azokat a képviselőket kérték fel a törvényelőkészítő munkában való részvételre, akik korábban a köztársaság napirendről való levételét és a békekötés utánra történő halasztását kívánták elérni. Bekapcsolódtak a törvényelőkészítő munkába a párt vezetői, Nagy Ferenc elnök, Kovács Béla főtitkár, Varga Béla ügyvezető alelnök is.⁵³ A kisgazdapárt törvénytervezetét egyébként Auer Pál és Sulyok Dezső készítette.⁵⁴

A kisgazdapárt tervezete a hatalommegosztás klasszikus, alapvetően polgári követelményeit fogalmazta meg. A kisgazdapárt - lévén a saját soraiból kikerülő elnökről szó - a parlamentáris kormányzati formán belüli, teljes jogkörű elnöki tisztség létrehozását szorgalmazta. A tervezet világosan elkülönítette egymástól az egyes államhatalmi ágakat, s az elnöki jogkört nemcsak

⁴⁸ Ruszoly József: „Magyarország - köztársaság”. Az államfői jogok 1944-1945-ben és az 1946: I. tc. létrejötte. II. rész. Állam és Igazgatás, 1986. 3. sz. 218. p.

⁴⁹ Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945-1947. Kossuth Könyvkiadó 1975. 98. p.

⁵⁰ Vida István: A Független Kisgazdapárt politikája 1945-1947...143-144. p.
Nagy Ferenc: Küzdelem a vasfüggöny mögött. I. Európa-História. 1990. 228. p.

⁵¹ „Törvényjavaslat az állami főhatalom gyakorlásáról”. Politikatörténeti Intézet Levéltára. 283. f. 10. cs. 241. ő. e. (Közli: Dokumentum az államforma 1946. évi rendezéséhez. Összeállította és közreadta: Vida István. Jogtudományi Közlöny, 1982. 12. sz. 970-971. p.)

⁵² Független Magyarország, 1946. január 14.

⁵³ Uo.

⁵⁴ Szabad Nép, 1946. január 17.;
Magyar Nemzet, 1946. január 17.

önmagában, hanem a parlamenttel és a kormánnyal való kapcsolatában is igyekezett megvilágítani.⁵⁵

A törvénytervezet abból indult ki, hogy „Magyarország államformája a köztársaság”, hogy az állami, illetve nemzeti szuverenitás birtokosa a magyar nép, s elfogadta, hogy az állami főhatalom legmagasabb formája a nemzetgyűlés.

A tervezet szerint a végrehajtó hatalom feje a köztársasági elnök „ő gyakorolja a végrehajtó hatalmat a felelős magyar minisztérium útján”. Emellett az államfőt több más, képviseleti és főfelügyeleti jog is megillette. Így a köztársasági elnök „nevezi ki és menti fel a magyar miniszterelnököt, a minisztereket és a politikai államtitkárokat”, valamint a hatáskörébe tartozó állami főtisztviselőket és diplomatákat. A miniszterelnök kinevezéséről és felmentéséről az államfő megkötések nélkül dönthetett, vagyis nem kellett figyelembe vennie a koalíciós pártoknak és a nemzetgyűlésnek, vagy a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának a véleményét. A többi esetben azonban a kinevezés és felmentés „a miniszterelnök, illetve az illetékes miniszter előterjesztése alapján történik”.

A kiszgazdapárt bizonyos hadúri jogokat is biztosítani kívánt a leendő államfőnek. Eszerint „az elnök gyakorolja a honvédelmi miniszter útján a magyar hadsereg felett a főfelügyeleti jogot és ő nevezi ki a hadsereg főparancsnokát”. A tervezet a köztársasági elnök számára adta volna a feudális eredetű főkegyúri jogot „ugyanabban a mértékben és ugyanazon törvényes keretek között, amint ezt a magyar király gyakorolta”.

A köztársasági elnököt megillette a kegyelmezés joga, emellett jogot kapott volna a bíróságok kinevezésére, ami az igazságszolgáltatásra való befolyás kiterjesztését jelentette volna. Az elnök gyakorolja továbbá „a rendjelek és kitüntetések adományozásának jogát” is. Más, hatalmi-politikai szempontból semleges jogról a dokumentum nem tett említést.

A tervezet szerint a köztársasági elnök képviseli Magyarországot a külföld felé, kinevezi és fogadja a követeket. Bár a kiszgazdapárt fenntartotta, hogy nem az államfő, hanem a nemzetgyűlés köt nemzetközi szerződéseket, de azok az elnök hozzájárulása és kihirdetése nélkül nem lennének érvényesek. „Hadüzenet és békekötés a nemzetgyűlés hatáskörébe tartozik” - szögezte le a tervezet.

A köztársasági elnök kapcsolatát a nemzetgyűléssel is tág körben szabályozza. Az államfőt megillető jogok: „a nemzetgyűlés összehívása az ülésszakok megállapítása és azok feloszlata”. Az államfőnek nemcsak a törvények ellenvetés nélküli kihirdetése lett volna a joga, hanem azok hatályba lépéséhez az elnök hozzájárulása és aláírása is feltétel volt. Sőt, egy ízben jogában állt a törvényjavaslatot a nemzetgyűlés elnökéhez 15 napon belül visszaküldeni újbóli tárgyalásra.

Az államfő jogkörét és felelősségét azonban csökkentette, hogy minden rendelkezésének érvényességéhez a miniszterelnök, illetve az illetékes miniszter ellenjegyzése volt szükséges.

A tervezet szerint a köztársasági elnök a nemzetgyűlés kétharmados többségével - titkos szavazás útján - négy évre választható. A kiszgazdapárt az elnök egyszeri újraválasztását is lehetővé kívánta tenni, amit az is magyarázott, hogy a saját soraiból kikerülő elnökről volt szó. Az államfő személye sérthetetlen volt és ugyanazon büntetőjogi védelem illette volna meg, mint „az erre vonatkozó jogszabályok értelmében a magyar királyt megillette”. Ha azonban az elnök törvényes hatáskörét túllépve „alkotmányellenesen és a nép érdekei ellen jár el”, őt a nemzetgyűlés háromnegyedes szótöbbséggel felelősségre vonhatja.

⁵⁵ Föglein Gizella: Államforma és államfői jogkör Magyarországon 1944-1949. Nemzeti Tankönyvkiadó 1993. 54-57. p.

A dokumentum valójában kisebbfajta alkotmánytervezet volt, amely a hatalmi egyensúly biztosításán túl az állampolgárok „természetes és elidegeníthetetlen” emberi és polgári jogait - „a személyes szabadság, a vallásos meggyőződés szabad nyilvánításának és a vallás szabad gyakorlásának joga, a gondolat és vélemény szabad kinyilvánításának joga, az egyéni tulajdon, a személy biztonsága, az elnyomástól, félelemtől és nélkülözéstől való függetlenítése, az államirányításban való részvétel joga, a munkához és emberi megélhetéshez való jog” - is tartalmazta. Kimondván egyidejűleg azt is, hogy a megnevezett jogok „csak a törvényes keretek között és csak abban az esetben gyakorolhatók, ameddig mások hasonló jogait nem sértik”. (Bár a dokumentum felsorolása „foghíjas” volt, hiszen hiányzott belőle például a sajtószabadság, a gyülekezési és egyesülési jog, a népi és faji egyenjogúság, a kisebbségi jogok stb., mindazonáltal az összes, 1946 elején elkészült tervezet közül egyedül ez tett szélesebb körű kísérletet az emberi és polgári jogok törvénybe iktatására.)

A tervezet záró fejezete a magyar történelem jelképére, a Szent Koronára való hivatkozással kísérlete meg kifejezni a második világháború után igencsak megtépázott nemzeti tudat és nemzeti önbecsülés ébrentartásának és ápolásának szándékát. „A Magyar Szent Koronát ... a magyar nép továbbra is kegyelete tárgyának és a nemzet egysége jelképének tekinti, olyan történelmi gondolat külső kifejezésének, amely hosszú ideig egybekapcsolta mindazokat, akik a magyar nemzethez tartozóknak vallották magukat.” A tervezet a leendő köztársaságot az 1848-1849-es hagyományokból eredeztette; s lényegében ennek megfelelően foglalt állást az állami szimbólumról, a címerről is: „az állam címere a történelmi magyar címer.”

1946 elején három koalíciós párt (Független Kisgazdapárt, Magyar Kommunista Párt, Szociáldemokrata Párt) készített törvénytervezetet az államformáról és az államfői jogokról. Az ezeket törvényjavaslattá formáló különböző fórumokon⁵⁶ a kisgazdapárti képviselők többsége a tervezetükben foglalt elvek alapján fejtette ki véleményét - az államfő jogkörével, illetve az államfő megválasztásával kapcsolatosan.⁵⁷

Az egyeztetett törvényjavaslat magán viselte a koalíciós kompromisszum jegyeit. Például a törvényjavaslat utalt 1848-1849-re, 1918-ra és 1919-re (ugyanis a kisgazdapárt az 1848-1849-es hagyományokból eredeztette a leendő köztársaságot, a kommunista párt 1919-et vallotta magáénak, a Szociáldemokrata Párt pedig 1918 örökösének tekintette magát). Az állampolgárok „természetes és elidegeníthetetlen” emberi jogaira vonatkozó, kisgazdapárti fogantatású rész újabb elemekkel kibővítve, a törvényjavaslat szerves részét alkotta. Az államfő jogállását illetően a törvényjavaslat a parlamentáris kormányzati formán belüli elnöki tisztség létrehozását tartalmazta. Ezen belül azonban az ún. „gyenge” elnöki tisztséget fogalmazta meg; azaz a kisgazdapárti tervezetnél lényegesen szűkebb, de a kommunista párti tervezetnél valamivel bővebb jogkört foglalt magában. A hadúri jogok és a főkegyúri jog, valamint a címer kérdése nem került be a törvényjavaslatba.

⁵⁶ A törvénytervezeteket egyeztető fórumok voltak:

- az 1946. január 16-i pártközi értekezlet,
- a koalíciós pártok jogi szakértőinek bizottsága (melynek munkájában Sulyok Dezső a kisgazdapártot képviselte),
- az ún. jogi szakértői bizottság,
- a koalíciós pártok parlamenti csoportjainak ülései,
- a minisztertanács 1946. január 23-i ülése,
- az 1946. január 24-i pártközi értekezlet.

⁵⁷ Föglein Gizella: Viták az állami főhatalomról - 1946. Múltunk, 1992. 1. sz. 23-45. p.

A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-án a kisgazdapárti Eröss János elnökletével és Sulyok Dezső előadásában - heves viták közepette tárgyalta a törvényjavaslatot.⁵⁸ Amint az várható volt, az elnöki jogkörre vonatkozóan bontakozott ki a legnagyobb vita, melynek középpontjában a végrehajtó hatalom gyakorlásának kérdése állott. A kommunista párti bizottsági tagok az elnöki jogkör szűkítésére törekedtek (Révai József, Rákosi Mátyás); a szociáldemokraták és Tildy Zoltán valamiféle közbülső megoldást javasoltak; míg a kisgazdapárti bizottsági tagok (pl. Pfeiffer Zoltán) az elnöki jogkör bővítését szorgalmazták.

Sulyok Dezső bizottsági előadó az ellentétes nézeteket próbálta egyeztetni; úgy is mint a törvényjavaslat kijelölt parlamenti előadója, de úgy is mint a Tildy Zoltán köztársasági elnökségével megüresedő miniszterelnöki tisztség egyik lehetséges várományosa. Sajátos, és tőle eléggé szokatlan „koalíciós készséggel” a kommunista párt álláspontját támogatta abban a kérdésben, hogy a kormány (és nem az elnök) gyakorolja a végrehajtó hatalmat. Az elnök kinevezési jogkörével kapcsolatban viszont új megfogalmazást terjesztett elő: „A köztársasági elnök nevezi ki és menti fel a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának meghallgatása után a parlamenti többségi elv tiszteletben tartásával a miniszterelnököt, a miniszterelnök előterjesztése alapján a minisztereket...” A kinevezési jogkorról tartott szavazáson a bizottság a Sulyok-féle formulát fogadta el 8:6 arányban.

A törvényjavaslatot 1946. január 30-án Sulyok Dezső terjesztette elő a nemzetgyűlésben. Az előadó beszédének történelmi korokon és korszakokon átívelő mondanivalóját abban összegezte, hogy „ha a jót erkölcsi szempontból használjuk, akkor a királyság és a köztársaság államformája egyformán lehet erkölcsös és hasznos is. Sem a morális, sem pedig a hasznossági szempontok nem utalnak kifejezetten sem az egyik, sem a másik megoldás felé. A királyságban éppen úgy megtalálhatja boldogulását valamely nép, mint a köztársaságban. Legjobb példa erre éppen az egymás mellett, fej-fej mellett haladó két angolszász világhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és a Brit Királyság példája. Amerika köztársaság, Anglia történelmi alapon nyugvó királyság. Egyik állam fejlődését, hatalmának kifejlését sem akadályozta meg államformája.”⁵⁹

A köztársasági államforma melletti állásfoglalást az előadó azzal indokolta, hogy meg kell szüntetni és le kell vezetni azt a „bizalmi válságot”, amely Magyarország életét kül- és belpolitikai tekintetben egyaránt megnehezíti. A külpolitikai feszültség az, hangsúlyozta Sulyok Dezső, amely „köztünk, a legyőzött államok és tegnapi ellenfeleinek, az egyesült és szövetséges hatalmak, az Egyesült Nemzetek között van. Az Egyesült Nemzetek bennünk még ma is azt látják, hogy mi voltunk esztelen, lelkiismeretlen és ostoba vezetőink intézkedései folytán az utolsó ország, amely a hitlerizmus mellett kitartott. Hiába mondjuk, hogy mi radikálisan megváltoztunk és a tegnapi félfasiszta vagy fasiszta rendszerű államból demokrata állammá alakultunk át, ezt szavakkal bizonyítani és erősíteni nem elég. ... Egy ilyen cselekedet, amely az egész világ felé félremagyarázhatatlanul dokumentálja a mi demokratikus elszánásunkat, a köztársasági államforma törvénybeiktatása. ... Nekünk be kell bizonyítanunk kifelé, a világ felé, hogy a múlt után nemcsak betettük az ajtót, hanem be is falztuk.”⁶⁰ A köztársasági államforma törvénybe iktatásával elsősorban az Egyesült Nemzetek felé irányuló, tettekben megnyilvánuló

⁵⁸ A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. (Magyar Országos Levéltár. Jelenkori Gyűjtemény. XVIII-1. 10. doboz.)

⁵⁹ Az 1945. évi november hó 29-re összehívott nemzetgyűlés naplója. I. ... 255. p.

⁶⁰ Uo. 256. p.

dokumentumot kívánt adni arra vonatkozóan, hogy „igenis demokraták vagyunk és nem is akarunk mások lenni mint demokraták.”

A köztársasági államforma megteremtésének szükségességét a belpolitikai tekintetben is meglévő feszültség, bizalmatlanság leküzdésében látta: „befelé is van ilyen feszültség - mondotta -, amelyet szintén meg kell szüntetni, mégpedig a munkáspártok és az úgynevezett polgári alapon álló többségi párt között van egy természetes bizalmatlanság. Ennek letagadása vagy elkendőzése nem volna jó szolgálat a magyarság fejlődése szempontjából. Be kell vallani, van ilyen bizonyos bizalmatlanság, de ezt a bizalmatlanságot is ki kell küszöbölnünk magunk közül és meg kell győznünk egymást arról, hogy becsületesen, jó szándékkal és fenntartás nélkül a demokráciát akarjuk megvalósítani.”⁶¹ Sulyok Dezső szerint a köztársasági törvényjavaslattal demonstrálni kell „a magyar nemzet egységét ebben a kérdésben és meg kell teremteni a belső megnyugvás elindításához a legszükségesebb alapot”. Sulyok Dezső előadói beszéde arra koncentrált, hogy a köztársasági államforma megteremtésének elkerülhetlenségét tudomásul véve, olyan koalíciós együttműködést hirdessen, amely a polgári demokrácia keretein belül marad.

A Magyarország államformájáról szóló törvényjavaslatnak a nemzetgyűlésben lezajlott vitája már inkább formális volt; azt ugyanis nem annyira az alapos eszmecsere, hanem jobbra a historizáló politikai nyilatkozatok jellemezték. A tényleges viták, a parlamenti módosítások lehetőségét egyébként jelentősen korlátozta az új házszabályoknak az a rendelkezése, hogy a képviselőknek az újabb javaslataikat már az általános vitában elő kellett terjeszteniük - a részletes vitában már csak az előadó, vagy a kormány képviselője tehetett újonnan felmerülő módosító javaslatot.

A Magyarország államformájáról szóló törvényjavaslatnak parlamenti vitájával - 1946. január 31-én - kompromisszumos módon megszületett a köztársasági törvény, az 1946:I. törvény-cikk.⁶²

A köztársasági törvény életbe lépésével államjogi és politikai szempontból egyaránt alapvető változások történtek Magyarországon. Az államforma „de jure” és „de facto” köztársaság lett, és létrejött a köztársasági elnöki intézmény. A köztársaság megteremtése azonban nemcsak közjogi, hanem politikai kérdés is volt.

Kül- és belpolitikai tekintetben egyértelműen demonstrálta azt, hogy Magyarország mindenféle jogfolytonosságot megszakított a két világháború közötti rendszerrel. Belpolitikai téren a köztársaság bevezetése azonban több dolgot is nyilvánvalóvá tett. Egyrészt a legitimizmus képviselői súlyos politikai vereséget szenvedtek; másrészt a köztársasági államformát leghatározottabban igénylő kommunista párt politikailag nyert. A kisgazdapárt esetében korántsem volt ilyen tiszta a képlet: annak ellenére sem, hogy a múlttal való végleges szakítást szükségesnek tartották; a köztársaság bevezetését ők is támogatták; sőt a köztársasági elnököt is ők adták, Tildy Zoltán személyében. Ebben a kérdésben a „vízválasztó” nem annyira az állam „formájának” az ügye, hanem - annak valódi tartalmaként - az államfői jogkör szabályozása és tényleges gyakorlása, illetve a hatalom megosztásának a kérdése volt...

⁶¹ Uo.

⁶² 1946:I. törvénycikk Magyarország államformájáról. Magyar Törvénytar. 1946. évi törvénycikkek. Franklin Társulat Kiadása. Budapest é. n. 3-12. p.

IZSÁK LAJOS A MAGYAR SZABADSÁG PÁRT TÖRTÉNETE

1946. március 12-én közvetlenül a kizárási levelek kézhezvétele után az FKGP-ből eltávolított 20 képviselő közül 16 Vásáry István háznagyi szobájában értekezletet tartott, ahol már szóba került az új párt megalakításának az ügye is.⁶³ Korabeli sajtójelentések szerint azonban a kizárt képviselők közül többen azon a véleményen voltak, hogy lépjenek be együtt valamelyik, az MNFF-en kívül álló pártba. Sulyok Dezső pedig az érdeklődő újságíróknak azt a kijelentést tette, hogy ő egyelőre nem lép egyik működő politikai pártba sem, hanem pártonkívüli marad.⁶⁴ A kizárt képviselők körében vita alakult ki a párt elnevezése körül is. Nagy Vince szerint a párt nevéül többen a Kossuth-párt elnevezést ajánlották, ezzel szemben ő, mint e párt volt elnöke, azt javasolta, hogy ezt a nevet ne vegyék fel, nehogy „néhány királypárti érzelmű képviselőt” elriasszanak a belépéstől.⁶⁵ A sorozatos pártalakítási tárgyalásokba s kezdeti bizonytalankodás után igen aktívan kapcsolódott be Sulyok Dezső is, akit a képviselők március 15-én az új párt, a Magyar Szabadság Párt (MSZP) elnökévé választottak meg. A kisgazdapártból eltávolított képviselők közül az új párt megalakításában és munkájában Dénes István, Fillér László, Ledniczky Lajos, Veér Imre és Veress Anna nem vett részt, ők mint párton kívüli képviselők folytatták tovább parlamenti tevékenységüket, illetve politikai munkájukat.⁶⁶

A kisgazdapártból kizárt képviselők fenti megállapodása természetesen még nem jelentette egyúttal a párt hivatalos elismerését is. Sulyokék pártalakulásuk után ezért legfontosabb feladatuknak azt tartották, hogy működésükhöz megszerezzék a Szövetséges Ellenőrző Bizottság jóváhagyását. Sulyok ezért 1946 március végén, majd áprilisban is felkereste Nagy Ferenc miniszterelnököt, és támogatást kért tőle, majd ezután a SZEB vezetőivel folytatott tárgyalásokat a párt engedélyezéséről és írásban is kérte annak hivatalos elismerését.

Sulyok Dezső a nemzetgyűlés 1946. május 2-i ülésén jelentette be, hogy az FKGP-ből kizárt 16 társával együtt új párt alakítását határozta el. „Miután azonban a Szövetséges Ellenőrző Bizottság részéről hivatalosan közöltetett velünk az, hogy a párt működésének megkezdéséhez a fegyverszüneti egyezményhez fűzött gyakorlat értelmében a Szövetséges Ellenőrző Bizottság engedélye szükséges, a múlt hó 29-én kérvényt nyújtottam be a Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz és abban kértem, hogy a párt működését engedélyezni szíveskedjék.” A kérvényre azonban még nem érkezett meg a jóváhagyó válasz, így Sulyok azt is közölte, hogy amíg ügyük nem nyer hivatalos elintézés, addig a 16 képviselő, mint „pártonkívüli ellenzéki képviselő kíván a nemzetgyűlés munkájában részt venni.”⁶⁷

A koalíciós pártok, illetve vezetőik a kisgazdapárti képviselők kizárásakor számoltak egy új politikai párt megalakításának lehetőségével, s amikor ez a kérdés napirendre került, nem

⁶³ Dr. Némethy Jenő: A Kisgazdapárt útja. A Függetlenségi Frontban. 1945-1948. (Kézirat.) 1968. Nemzeti Múzeum Újkori Dok. Gyűjt. 120. I.

⁶⁴ Népszava, 1946. március 14.

⁶⁵ Nagy Vince: Októbertől-októberig. Emlékiratok. New York. 1962. 209. I.

⁶⁶ Dr. Némethy Jenő: A Kisgazdapárt útja... 123 I. Sulyok: Zwei Nächte ohne Tag. 359. I. és Világ, 1946. március 17.

⁶⁷ Nemzetgyűlés Naplója (továbbiakban: NN) Atheneum, 1946. I. köt. 764. I.

emeltek kifogást működése ellen. Lényegében annak volt köszönhető, hogy V. Szviridov altábornagy a SZEB nevében 1946. július 4-én az alábbi szövegű levelet intézte Nagy Ferenc miniszterelnökhöz: „Tekintettel a kormány határozatára, valamint a kormányzati koalícióba tömörült összes magyar demokratikus pártok egyhangú kívánságára, hogy Sulyok Dezső nemzetgyűlési képviselő úrnak új párt alapítása engedélyeztessék, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság az Ön levelében foglalt kérelmet tudomásul vette.”⁶⁸ A SZEB tehát egyelőre csak tudomásul vette a párt megalakulását, működéséhez engedélyt csak később adott. Nagy Ferenc a SZEB állásfoglalásáról azonnal értesítette Sulyokot, aki ezt követően - a program megszövegezése után - ismertette a Magyar Szabadság Párt programját.⁶⁹

Sulyok, mielőtt a konkrét program ismertetésére rátért volna, mindenekelőtt szükségesnek tartotta a parlament tudomására hozni, hogy ők elítélik azt az eljárást, ahogy az FKGP vezetősége „kivülálló tényezők nyomására” a pártalkotmány megsértésével kizárta csoportjukat a pártból. Elhárította maguktól a reakció és a jobboldaliság vádjait, és leszögezte, hogy ők nem ellenségei a demokráciának, nem működtek együtt az ellenforradalmi rendszer vezetőivel, sőt későbbi magatartásukkal sem adtak okot a méltatlan és a „politikai szabadság gondolatát súlyosan sértő elbánásra.”

A pártelnök a Magyar Szabadság Párt legfőbb külpolitikai célkitűzését abban jelölte meg, hogy „Magyarországot a jövőben minden eszközzel távol tartsuk bármely háborúban való tényleges részvételtől és ezzel egyszer és mindenkorra lehetetlenné tegyük, hogy országunk és annak népe egy újabb háború szenvedéseit legyen kénytelen elszenvedni”, vagyis a legfőbb cél az ország semlegességének a biztosítása. S ezt úgy vélte elérhetőnek, hogy Magyarország külpolitikája „ma és a belátható jövőben különösképpen tekintettel lesz a Szovjetunióra anélkül, hogy egyetlen lépést is kockáztatna, amely sértené vagy veszélyeztetné az angolszász hatalmak érdekeit”. A közvetlen szomszédainkkal kapcsolatos politikát illetően Sulyok a legfontosabbnak azt tartotta kiemelni, hogy Magyarország területi, gazdasági és egyéb kérdéseit az elkövetkező békeszerződésnek úgy kell szabályoznia, hogy a „Duna-völgy népei a kölcsönös megértés, engedékenység és egymásra utaltság szellemében végre egymásra találjanak”. Ugyanakkor azt külön is hangsúlyozta, hogy „ezt a célt csak olyan béke valósíthatja meg, mely a néprajzi, történelmi és gazdasági szempontokat méltányosan összeegyeztetve, egy államban egyesíti a földrajzilag egy tömbben lakó és népesség szerint egy testet alkotó népeket, azoknak a néptöredékeknek pedig, amelyek így is idegen impérium alatt maradnak, megadja a teljes egyenjogúságot, nemzeti sajtáságaik szabad érvényesítési lehetőségét, és ezzel közelebb hozza a határok spiritualizálásának idejét”. Egyúttal követelte azt is, hogy amint lehetőség nyílik rá, Magyarország legyen tagja az Egyesült Nemzetek Szervezetének, mivel hazánk is magáévá teszi azokat az alapelveket, amelyekre a szervezet felépült.

A Magyar Szabadság Párt belpolitikájával összefüggésben Sulyok Dezső megtagadott minden közösséget a fasizmussal és reakcióval. Ugyanakkor mindenfajta egypártrendszert a fasizmus megjelenési formájának minősített, sőt még az olyan politikai rendszert is, amelyben a pártok együttműködése olyan szoros, hogy az a szövetkezett pártokon kívül álló „más demokratikus törekvések” érvényesülési jogosultságát tagadja, illetve lehetetlenné teszi.

„Mi tagadjuk a totalitás tanát az állami mindenhatóságot és a közösségi élet értelmét az ember veleszületett szabadságának lehető legtökéletesebb és legrendezettebb megvalósításában látjuk. A fasizmus megjelenési formájának tartjuk az úgynevezett egypártrendszert...”, vagy ha több

⁶⁸ Sulyok Dezső négy beszéde. Magyar Szabadság Párt kiadása. Budapest, 1947. 2. l.

⁶⁹ NN. II. kötet. 333-340. l.

párt blokkszerűen lép fel. Ez utóbbi nyilván a Baloldali Blokk ellen irányult, még ha nyíltan nem is mondták ki. „Politikánk érvényesítésének egyetlen klasszikus tisztaságú eszköze - hangoztatta a pártelnök - a szabadon megnyilvánuló népi akaraton felépült, többségre támaszkodó felelős parlamenti kormányzat és az autonóm önkormányzaton nyugvó demokratikus népi közigazgatás, mely együtt dolgozik a kisebbséggel és amely a kisebbség jogait tiszteletben tartja”. A program elítélte a választójog korlátozását, az internálás intézményét és minden olyan törekvést, amely a fentebbi módon értelmezett demokrácia érvényesülésének az útjába akadályokat gördít. Az MSZP gazdaságpolitikájában a magántulajdonon felépülő és az egyéni kezdeményezés szabadságát biztosító gazdasági rend megteremtéséért szállt síkra. De kifejezetten a gazdasági szükség okából elfogadhatónak tartotta - megfelelő kártalanítás mellett - a föld ásványi kincseinek köztulajdonba vételét az „országos érdekekkel bíró” energiaforrások államosításával bezárólag. Helyesnek tartotta és támogatta az értékálló pénz megteremtésére irányuló törekvéseket, de egyúttal hangsúlyozta azt is, hogy „gazdasági életünk egyensúlyát és állandóságát természeti kincseinkkel és a magyar nép egyetemének munkájában rejlő értékkel fedezett külföldi kölcsön segítségével és jóvátételi terheink elviselhető évi szolgáltatásokra beosztott új szabályozásával kívánjuk helyreállítani.”

Ezzel egyidejűleg Sulyok megmásíthatatlan történelmi tényként vette tudomásul pártja nevében „a feudalizmus végső felszámolását és az eddigi földnélküli parasztságnak, a nemzet legfőbb fenntartó elemének a földhöz juttatását”, és síkra szállt „a belterjes agrár kisgazdaságokon alapuló termelési rend” kiépítése és a mezőgazdasági szövetkezeti rendszer kialakítása mellett. A földreform tudomásul vételének hangoztatásán túl - amit a program nem tekintett „a korábbi birtokos osztály ellen alkalmazott bosszú művének” - Sulyok pártja nevében azt is leszögezte, hogy „a nemzet anyagi erejéhez mért lehető méltányos kártalanításban kell részesíteni a volt földtulajdonosokat és meg kell teremteni a biztonságot a földtulajdonnal, mind az új, mind a régi tulajdonosok irányában.”

A Magyar Szabadság Párt az ország újjáépítésében vitathatatlanul nagy szerepet szánt a keresztény erkölcsi elveknek, a vallás erkölcsi nevelésnek, és nyíltan rokonságot vállalt a hasonló szellemtől áthatott pártokkal Európa valamennyi országában. Sulyok kijelentette azt is, hogy pártja elítél mindenféle korrupciót, mindenekelőtt az „intézményesített pártkorrupciót” és a pártok közjogi uralmát, amit gyökeresen fel kell számolni. Védelmébe vette a múlt rendszer szakembereit, és tőlük várta - a „tudatlanság nehézségeivel küzdő műkedvelőkkel” szemben - az ország újjáépítésének megindítását. Egyúttal elítélte a B-listázások végrehajtását, mivel szerinte az eredményezte a „közigazgatás pusztaságát is veszélyeztető oktan túlkapásokat”. Mindezek után azt is kijelentette, hogy pártja ellenzéki párt, s nem ellenzékieskedő, az ország és népe jövőjének legalább olyan meggyőződéses és „önzetlen harcosa”, mint a többi, a parlamentben is képviselt politikai párt.

A Magyar Szabadság Párt már indulásakor számolt a kisgazdapárti „jobbszárny” támogatásával, illetőleg esetleges csatlakozásával. Erre utal egyébként a szabadságpárti Hegymegi Kiss Pál által kezdeményezett akció, amelynek során 60 nemzetgyűlési képviselő aláírását sikerült megszereznie a parlament rendkívüli összehívása céljából.⁷⁰ A kisgazdapárti politikusoknak a Magyar Szabadság Párt irányában való tájékozódásával, a gyakorlati együttműködés megvalósításával egyidejűleg azonban maga az FKGP nem közeledett a baloldali pártokhoz. Így, legalábbis pillanatnyilag, nem igazolódott be a baloldali pártoknak, mindenekelőtt a kommunista pártnak az az elképzelése, hogy az MSZP fellépésével a koalíció megszabadul legfőbb tehertételétől, és ezzel megszilárdulnak a koalíciós pártok kapcsolatai. Amikor kiderült, hogy a SZEB egyelőre

⁷⁰ U. o. 324. l.

nem engedélyezi a Magyar Szabadság Párt működését, maga Nagy Ferenc miniszterelnök is azon a véleményen volt, hogy mindent meg kell tenni Sulyok pártjáért, mivel az MSZP ellenzéki pártként a parlamentben is képes nyíltan szembeszállni a kommunista törekvésekkel még olyan kérdésekben is, amelyeket a miniszterelnök szerint „a koalícióban résztvevő kisgazdapárt nem tehet.”⁷¹

Sulyok parlamenti zászlóbontását a polgári ellenzék meglelégedéssel fogadta. Zsolt Béla a Magyar Radikális Párt nevében azonban Sulyokhoz intézett levelében⁷² felhívta a pártelnök figyelmét arra, hogy az ellenzéki politikus mindig veszélyes helyzetben van, főleg ha a párthívek elsősorban nem azért csatlakoznak hozzá, mert programját helyeslik, hanem mert a kormányzat célkitűzéseivel szemben állnak. Ugyanakkor figyelmeztette Sulyokot arra is, hogy a nagybirtokosok, bankárok, tőkésék, sőt még a katolikus egyház is elsősorban tőle várják a hatalmi befolyásuk növeléséhez szükséges támogatást. „Mi is ellenzékiek vagyunk, ha elvek és gyakran a módszerek kérdésében is közelebb is állunk a Baloldali Blokkhoz, mint Hozzád” - szögezte le Zsolt -, majd elvárásaikat tekintve végül arra hívta fel Sulyok figyelmét, hogy az ő szerepétől azt várja: „az eddig ellenforradalmi jellegű és polgárháborús célú ellenzékiesség azzá a valóban demokratikus ellenzékiességgé higgadjon, amelynek legvakmerőbb törekvése legfeljebb a törvényes eszközökkel kiharcolt politikai váltógazdaság - természetesen csak a demokrácián belül”.

Az 1946 nyarára létrejött Magyar Szabadság Párt azonban - „működési engedély” hiányában - hosszabb ideig kizárólag csak a nemzetgyűlésben fejtett ki tevékenységet. A magyar kormányküldöttség 1946 júniusi washingtoni, londoni és párizsi látogatását követően - amelynek tulajdonképpen célja a magyar békecélok megismertetése és elfogadtatása volt - Nagy Ferenc miniszterelnök csak a hazaérkezése után egy hónappal tartotta meg a nemzetgyűlésben külpolitikai beszámolóját. A beszámoló feletti parlamenti vita során a képviselők közül egyedül Sulyok Dezső, a Magyar Szabadság Párt elnöke vetette fel a magyar külpolitika felülvizsgálatának szükségességét. Sulyok július 26-i felszólalásában - két nappal a Magyar Szabadság Párt parlamenti bemutatkozása után - azt is megfogalmazta, hogy szerinte az országnak milyen külpolitikai orientációt kellene követnie. Ennek elsőrendű célja, hogy a nemzetgyűlés deklarálja „Magyarország semlegességét”. Egyúttal síkra szállt az egységes Európa megteremtésének gondolata mellett is, amelynek célja az lenne, hogy a „három nagy ” mellett - és nem ellenük - olyan „negyedik” világpolitikai tényezővé váljon, ami a világpolitika szekerében a hiányzó „negyedik kereket” jelentené.⁷³ A békeszerződés-tervezet nyilvánosságra hozatala után a Magyar Szabadság Párt volt az, amely leginkább igyekezett kihasználni és a maga javára fordítani a tervezet által kiváltott jogos tömegelégedetlenséget. Erre utalt tulajdonképpen Sulyok augusztus 8-i nemzetgyűlési újabb felszólalása, abból a célból, hogy a nemzetgyűlés tiltakozzék ellene, és „kérjen a világ népeitől Magyarország számára igazságos és méltányos békét.”⁷⁴ Ám a nemzetgyűlés elnapolta a javaslatot.⁷⁵

⁷¹ Nagy Ferenc: Küzdelem a vasfüggöny mögött. I. kötet. 268. l.

⁷² Haladás, 1946. július 25.

⁷³ NN. II. kötet. 508-520. l.

⁷⁴ U. o. 922-925. l.

⁷⁵ A Magyar Szabadság Párt parlamenti tevékenységéről lásd részletesebben: Izsák Lajos: Polgári ellenzéki pártok Magyarországon 1944-1949. Kossuth Kiadó, 1983. 121-129. l.

Sulyok Dezső, Nagy Ferenc és Kovács Béla közbenjárására 1946. október 11-én a Szövetéséges Ellenőrző Bizottságától megkapta a Magyar Szabadság Párt működéséhez a hivatalos engedélyt.⁷⁶ A SZEB levele egyúttal Nagy Ferenc tudomására hozta azt is, hogy az engedély megadásánál mindenekelőtt a miniszterelnök ama ígéretét vették figyelembe, hogy a „Magyar Szabadság Párt tevékenysége a magyar demokrácia megerősítésére fog irányulni és ezzel erősíti a koalíciós magyar kormány tekintélyét és a magyar köztársaság presztízsét.”⁷⁷

Sulyok Dezső a működési engedély megérkezése után felkereste Nagy Ferenc miniszterelnököt, és saját maga, valamint pártja nevében köszönetét fejezte ki neki fentebb említett közbenjárásáért. A pártelnök a koalíciós pártok vezetői közül Nagy Ferencen kívül csak Veres Pétert, a Nemzeti Parasztpárt elnökét látogatta meg. E látogatások azonban inkább csak protokoll jellegűek voltak, politikai együttműködési megállapodások, vagy egyéb közös elhatározások megvitatására nem került sor.⁷⁸ 1946 novemberében, a működési engedély birtokában Sulyok elérkezettnek látta az időt arra, hogy pártjával országos méretű akcióba kezdjenek és önállóan szervezzék meg a polgári ellenzékot. Az országos méretű szervezkedés megindításának a nyitányát a Magyar Szabadság Párt november 24-én megtartott sportcsarnokbeli nagygyűlése jelentette.

A Magyar Szabadság Párt 1946. november 24-i zászlóbontó nagygyűlését több ezer főnyi hallgatóság előtt - a beszédek hangszórók közvetítették a Sportcsarnokon kívül rekedt tömeg számára - Hegymegi Kiss Pál, a párt képviselőcsoportjának legidősebb tagja nyitotta meg.⁷⁹ Hegymegi megnyitó beszédében megpróbálta röviden összefoglalni a párt törekvéseit, amelyeknek szerinte legfontosabb célja olyan nemzeti demokrácia megteremtése lenne, ami a szabadságszeretet, rend, igazság és a tiszta erkölcs alapelveire épül, s így teremti meg a jogbiztonságot, a magyarság összefogását, a „háborítatlan magyar életet”. Sulyok Dezső pártelnök itt elhangzott „programadó” beszédében újra összefoglalta, illetve megismételte az MSZP programjának azokat a legfontosabb követeléseit, és célkitűzéseit, amelyekről már korábban - júliusi nemzetgyűlési felszólalásában, a pártprogram ismertetése során szolt. Ezután sajátos módon „értékelte” az 1946 novemberéig eltelt időszak legfontosabb bel- és külpolitikai eseményeit, illetve legfontosabb kérdéseit. A kisgazdapártot, pontosabban vezetőinek „megalkuvó” politikáját tette felelőssé azért, hogy több ízben is „elárulta és minősíthetetlen módon cserbenhagyta a mezőgazdasági termelők osztályát.” Így - többek között - megróttá a kisgazdapártot azért, hogy a földreform kezdeményezését átengedte a baloldali pártoknak, nem vitte keresztül a nemzetgyűlésben a mezőgazdasági érdekképviseleti törvényjavaslatot, valamint azért is, hogy a stabilizáció után az agrárrollót olyan tágra „engedte kinyitni”, amely veszélyezteti a mezőgazdasági termelést és „előbb-utóbb feltétlenül tönkreteszti és koldusbotra juttatja azokat a paraszti tömegeket, amelyek bizalmukat a kisgazdapártba helyezték.” Sulyok ugyanakkor nem adott új agrárprogramot korábban meghirdetett agrárpolitikai törekvéseihez képest. Korábbi véleményét - a földreformnak mint történelmi ténynek a tudomásul vételét - megismételve arra hívta fel hallgatósága figyelmét, hogy ma már „nem lehet mást csinálni, mint a megromlott termelőerő visszaállítására mindent el kell követni”. Sulyok pártja nevében az „egyenlő érvényesülés elvét” hirdette, de csakis az „élet kapuján belépő fiatalság” számára. Ugyanakkor azt is hangsúlyozta, hogy „kinn az életben már nem lehet szó egyenlőségről.”

⁷⁶ Nagy Ferenc: Küzdelem... I. kötet. 300. l.

⁷⁷ Világ, 1946. október 23.

⁷⁸ D. Sulyok: Zwei Nächte... 366. l.

⁷⁹ A nagygyűlés szónokaitól származó idézeteket lásd a „Sulyok Dezső négy beszéde” c. pártkiadványban, így külön hivatkozásoktól eltekintünk.

„Ma, az adott kül- és belpolitikai helyzetünkben az egyetlen elképzelhető helyes kormányzás az - szögezte le végül Sulyok -, hogy a kommunista párttal együtt, de nem annak járszalagján és nem annak szuggesztíója alatt egy polgári demokratikus kormányzat együttműködés formájában vigye az ország ügyeit... új világnézetet, új elszántságot, új akaratot hozunk. Mi húsz évszázad kommunizmusát szociális tartalommal akarjuk megtölteni... Mi azt hisszük, hogy mi vagyunk az egyetlen, utolsó alkalom és ebben a tudatban és azzal a mélységes meggyőződéssel, hogy Isten nem hiába teremtett minket és hivatás vár ránk nemzetünk életének jobbá tételében, kérünk benneteket: az Istenért, nyújtsátok ide kezeteiket!” A Magyar Szabadság Párt tehát, amely nyomatékosan a keresztény erkölcs elveihez tartozónak vallotta magát, arra akarta politikáját is építeni.

A sportcsarnoki nagygyűlésen gróf Pálffy József, a Keresztény Demokrata Néppárt korábbi szervezője és vezetője volt pártja, illetve a keresztény erők nevében jelentette be csatlakozását a Magyar Szabadság Párthoz. Pálffy és csoportja úgy gondolta, hogy miután saját pártját 1945 őszén nem sikerült „hivatalosan” is elismertetni, a PDP-vel való „házassága” pedig rosszul sikerült, most talán az MSZP lesz az a politikai szervezet, amely az ő és környezete elképzeléseit és politikai célkitűzéseiket majd megvalósítja, illetve győzelemre viszi. Pálffy - Sulyokhoz hasonlóan - a krisztusi demokrácia megteremtéséért hirdetett harcot, nyíltan megmondta, hogy a demokrácia korabeli formáját nem tartja jónak, sőt a rendszert elítélte, s ők nem osztálpártként, hanem az egyetemes magyarság pártjaként kívának politizálni. Kommunista-, illetve munkáspárt ellenes beszéde végén leszögezte: „...tudjuk, hogy a mi politikai felfogásunk éppen a magyar munkásság becsületlen részénél igen nagy visszhangra talál. És nem fogjuk megengedni, hogy vörös lepellel vonják be a nemzetiesen gondolkodó magyar munkásságot.”

Az MSZP zászlóbontó nagygyűlésén Oberschall Ilona a női társadalom, Nagyiván János képviselő pedig a földműves, illetve gazdatársadalom nevében szolt a hallgatósághoz, és egyúttal csatlakozásukat is bejelentette. A nagygyűlés szónokai közül a konkrét napi politikai kérdéseket Nagy Vince és Vásáry József elemezte. Ők már nemcsak a pártok - elsősorban a kisgazdapárt - politikai tevékenységét tartották rossznak, hanem a nemzetgyűlés, illetve az egész kormány addigi munkáját is. Nagy Vince a kormány bírálata után éles támadást indított a Gazdasági Főtanács ellen. „Ez a Gazdasági Főtanács oly romboló munkát végzett a magyar nemzeti vagyonban - állapította meg Nagy Vince -, a magántulajdon alapján álló gazdasági rend minden kategóriáját úgy aláasta, hogy csak egy kis fűvő szélnek kell jönnie és ahelyett, hogy proletárjainkat nyugat-európai polgári színvonalra emelnék fel, az egész ország proletarizálódik, lesüllyed egy általános nyomorba.” Nagy Vince egyúttal határozottan elítélte az internálási módszereket és követelte, hogy a népbírósi intézményt is reformálják meg. Végül Vásáry József azzal fejezte be beszédét: „Mi igazi demokráciát, igazi szabadságot akarunk és nem tűrjük, hogy amikor mi a szabadság és az igazság mellett kiállunk, azért a harcunkat reakciónak minősítsék!”

Az MSZP zászlóbontására sajátos módon elsősorban az FKGP reagált meglehetősen ideges hangon. A kisgazdapárt hivatalos lapja, a Kis Újság az MSZP nagygyűlésén elhangzott politikai vádaskodásokra megpróbált válaszolni, de a párt vezetői joggal számíthattak arra is, hogy az MSZP megpróbál majd soraikba behatolni, a kisgazda pártvezetéssel elégedetlen tisztviselői és egyéb kispolgári, polgári rétegekben szervező, illetve toborzó munkát kifejteni, a kisgazdapárt mögé felsorakozott polgári erők egy részét megbontani.⁸⁰

⁸⁰ PIL. 285/1.5.

A polgári pártok részéről ezúttal a Polgári Demokrata Párt foglalt állást Sulyokék hivatalos zászlóbontásával kapcsolatban. Supka Géza, a PDP egyik vezető személyisége a Világ hasábjain elemezte a szabadságpárti nagygyűlés tapasztalatait, legfőképp Sulyok Dezső pártelnök nagygyűlési beszédét. Sulyok beszédét Supka találóan hasonlította egy „ekvilibrista mutatvány”-hoz, megjegyezve egyúttal azt is, hogy „a legkevesebb salto mortale sikerült a politika arénájában.”⁸¹

A budapesti zászlóbontás után 1946 decemberétől már vidéken is megjelentek a sulyokista pártszervezők. Az MSZP vidéki szervezése két nagyobb hullámban - 1946. december, 1947. január és 1947 tavaszán - zajlott le.⁸² A nagymértékű vidéki tagtoborzás megindítását szolgálta a párt szervezeti szabályzatának kidolgozása és közzététele.⁸³

A „Magyar Szabadság Párt szervezeti szabályai”, vagy más néven a pártalkotmány szerint a párt célja „alkotmányos úton demokratikus politikai szervezetbe tömöríteni mindazon magyar állampolgárokat, akik a független magyar államban az ember természete és elidegeníthetetlen jogai alapján félelemtől és nélkülözéstől mentesen, a keresztény hitelvek és erkölcsi törvények követelményei szerint kívánnak élni.” A párt szervező munkájában figyelmet kíván fordítani, foglalkozásra való tekintet nélkül, a magyarság valamennyi rétegére. A szervezeti szabályzat szerint a párt tagja lehetett minden olyan 18 évet betöltött magyar állampolgár, aki „politikai jogainak gyakorlatától jogerős bírói ítélettel megfosztva nincs és erkölcsi szempontból kifogás alá nem esik”, vagyis lényegében mindenki számára kitárták a kapukat. Ez utóbbit támasztja alá egyébként a pártalkotmány azon megállapítása is, hogy a tagság megszűnik „a tag elhalálozásával, a tag kilépésével és a tag kizárásával. A tag a pártból minden indoklás nélkül bármikor kiléphet”. Ami a párttagság joga: a szervezeti szabályzat szerint a taggyűléseken részt venni, és ott „a tárgyalási rend megtartásával felszólalni, indítványokat tenni és szavazati jogát a szavazási eljárás rendelkezései szerint gyakorolni”. A kötelelességeket illetően pedig a szervezeti szabályzat szerint elég volt „az alkotmányos úton megnyilvánuló többségi akaratnak engedelmeskedni, magatartásával a párt céljainak elérést előmozdítani és az országos elnöki tanács által megállapított tagdíjat havonként megfizetni.”

A pártalkotmány szerint a párt helyi (községi, városi, budapesti-kerületi), járási és megyei, illetve nagy budapesti szervezetekre és az országos pártközpontra tagozódott. A párt legfelsőbb szerve az Országos Küldöttség, amelyet a megyék, a törvényhatósági jogú városok, illetve Nagybudapest delegáltjaiból és a párt nemzetgyűlési képviselőiből akartak létrehozni. Ennek a fórumnak a szükséghez képest, „de évenként legalább egyszer” ülést kellett tartania, amelyben a pártot érintő legfontosabb kérdésekben - így: a párt feloszlításának kimondása; szövetségre lépés más pártokkal; koalícióban való részvétel és abból való kiválás; párt-program és pártalkotmány megváltoztatása; Országos Elnöki Tanács, Politikai Tanács és Fegyelmi Tanács tagjainak megválasztása és azok elmozdítása - kellett dönteni. A szervezeti szabályzat kizárólagos és egyedüli hatalmat ruházott a párt Elnöki Tanácsára, vagyis arra a néhány politikusra, akik lényegében a pártot megalakították. Az Elnöki Tanács - Sulyok Dezső, Nagy Vince, Vásáry István, Pálffy József, Halter Béla, Némethy Jenő, Vásáry József, Kuchinka Gyula és a Politikai Tanács négy kiküldötte - döntött ugyanis a nemzetgyűlési

⁸¹ Világ, 1946. november 10.

⁸² A szabadságpárt szervezésére és 1946 végi - 1947 eleji tevékenységére vonatkozóan lásd részletebben: Izsák Lajos: Polgári ellenzéki pártok... 126. és köv. oldalak.

⁸³ Tájékoztató. Amit minden párttagnak tudnia kell. A Magyar Szabadság Párt kiadásában. Budapest, 1947. 3-16. l.

képviselői és a székesfővárosi törvényhatósági tagok jelölése ügyében. Irányította a „párt aktuális politikáját”, megállapította az egyes megyei és nagybudapesti szervezetek által az Országos Küldöttségbe delegálható küldöttek számát, összehívta „elnöke útján” az Országos Küldöttséget és megállapította ülésének tárgysorozatát. Hatáskörébe tartozott a párt ház-nagyának, központi pénztárosának és a két pénztári ellenőrének a megválasztása is. Mindezekon túl még az Országos Elnöki Tanács állapította meg azt is, hogy „a nagyobb helyi szervezetek keretein belül, így különösen a székesfővárosban, foglalkozás, vagy élethivatás szerint milyen tagozatok alakítandók”, és ellenőrizte, illetve irányt szabott azok működésének is. Sulyok „egyszemélyi hatalmát” pedig a szervezeti szabályzat azon paragrafusa biztosította, amely szerint: „Az országos pártelnök a pártot hatóságokkal és harmadik személyekkel szemben képviseli, összehívja és vezeti az Elnöki Tanács és a Politikai Tanács üléseit, ellenőrzi és irányítja a tisztviselők működését”.

A szervezeti szabályzat elfogadása után - különösen 1947 február végétől, március elejétől kezdve - már az ország legtöbb megyéjében megjelentek a párt képviselői és szervezői. A Magyar Szabadság Párt 1947 tavaszán kibontakozó nagyobb szervezkedési hullámának a nyilvánvaló és közvetlen célja a kiszegzardapártból kiábrándult tömegek megnyerése, majd ezzel egyidőben az egész polgári oldal erőinek tömörítése, országos méretű megszervezése volt. A párt e téren, főleg a vidéki városokban sikereket könyvelhetett el magának, de nem egy helyen - a paraszti lakosság körében is - számottevő visszhangra talált hangos, ellenzéki propagandája. Nem tekinthető véletlennek az sem, hogy az MSZP tevékenysége az ország azon helyein volt a legsikeresebb, ahol az FKGP 1945 utáni „új tömegeivel” került kapcsolatba. Ez utóbbit egyébként kétségtelenül elősegítette az a körülmény is, hogy nemritkán az FKGP-nek hátat fordított vagy onnan eltávolított nemzetgyűlési képviselők vették kezükbe a párt szervezésének az ügyét. 1947 márciusában-áprilisában az FKGP-ből korábban kizárt képviselők közül már az MSZP-ben tevékenykedik Lábady Nusser Antal, Felvinczy László, Jármay Gyula, Milassin Kornél és Palinay Ferenc is.

A Magyar Szabadság Párt régi és új képviselői a szervezési munka mellett természetesen igen aktív tevékenységet fejtettek ki a nemzetgyűlésben is. Erre különösen jó alkalmat jelentett számukra az 1946-1947. évi költségvetés, valamint a felhatalmazási törvényjavaslat 1947. február 6-tól április 22-ig elhúzódó parlamenti vitája. A közel két és fél hónapig elhúzódó költségvetési és felhatalmazási vita során a legnagyobb feltűnést Sulyok Dezső március 20-án benyújtott határozati javaslata jelentette. Az MSZP elnöke alig egy héttel H. S. Truman amerikai elnök nevezetes, 1947. március 12-i kongresszusi üzenetének elhangzása után a nemzetgyűlésben a párt nevében határozati javaslatot terjesztett elő Magyarország örökös semlegességének törvénybe iktatásáról. A javaslatban Sulyok, illetve az MSZP szerint kifejezésre kell jutnia annak, hogy Magyarország minden néppel kizárólag békés úton kívánja rendezni vitáit. „idegen hatalmak” vitáival szemben eleve érdektelennek nyilvánítja magát, s ezen elhatározás alapján „szövetségi, együttműködési, vagy éppen katonai szerződést egyetlen hatalommal vagy hatalmi csoportosulással sem hajlandó kötni.” Az előterjesztés kiegészítő rendszabályként a magyar hadsereg - a belső rend fenntartására szolgáló és szigorúan páratlan jellegű csekély milícián felül - feloszlását is tartalmazta.⁸⁴

A Magyar Szabadság Párt megélenkülő parlamenti működése, s részben vidéki térhódítása ellenére sem tudott azonban 1947 tavaszán-nyarán országos átütő sikert elérni. S ebben a baloldal, főleg a kommunista párt tiltakozó fellépései mellett jelentős szerepet játszott az a tény, hogy a kiszegzardapárti tömegek jelentős része tartózkodott a nyíltan ellenzéki magatartást tanúsító

⁸⁴ NN. VI. kötet. 705. l.

MSZP-hez való csatlakozástól. Ugyanakkor még maga a polgárság sem döntött véglegesen afelől, hogy a jövőben az MSZP-t vagy a kisgazdapártot tekinti-e politikai képviselőjének, sőt egyelőre váratott magára a katolikus egyház vezetőinek végső állásfoglalása is. Nagy Vince ugyan felkereste Mindszenty József hercegprímást, és tőle kért segítséget a párt támogatásához, de a hercegprímás „elhárította” ezt a kérését. „Szerintem - mondotta Mindszenty Nagy Vincének - a kormánnyal szemben álló pártoknak együttműködésre van szükségük. Ezt legjobban úgy tudják megvalósítani, ha elismernek maguk fölött egy, a parlamenten kívül álló tekintélyt, akitől egységes vezetést, irányítást fogadnak el.”⁸⁵

1947 tavaszán nem javultak a Magyar Szabadság Párt kilátásai a tekintetben sem, hogy a parlamentben vagy azon kívül működő valamelyik polgári ellenzéki párttal, illetve csoportosulással lépjen esetleg szövetségre. A Demokrata Néppárt néhány parlamenti képviselője, bár szimpatizált Sulyokékkal, ellenzéki magatartásukkal, mégsem mutattak hajlandóságot, hogy szövetségre lépjenek az MSZP-vel. Az egyébként is erőtlen Polgári Demokrata Párt, illetve a parlamenti képvisellel sem rendelkező Magyar Radikális Párt pedig ekkor már egyenesen elutasította a Sulyokékkal való együttműködés gondolatát.⁸⁶ Sőt Zsolt Béla a Haladás hasábjain nyílt támadást indított a Magyar Szabadság Párt képviselői és támogatói ellen. Zsolt, korábban általa még a demokratikus ellenzék vezérének aposztrofált Sulyokról áprilisban már azt írta, hogy elképesztő „zabolátlan demagógiájának az a módja, amelyet a parlamentben, de főként vidéki beszédeiben szabadjára eresztett, s amely arra vall, hogy Sulyok nem kormányt akar buktatni a demokrácián belül, hanem magát a demokráciát akarja aláaknázni és lejáratni.” A baloldali radikális polgári ellenzéki politikusként az MSZP-ről - a párt megelégnésként tevékenysége hatására - az a véleménye alakult ki, hogy most már az MSZP nemcsak nem ellenzéke a demokratikus kormánynak, hanem egyenesen ellensége a demokráciának. „Aki az amerikai jegyzék és a Truman-jegyzék óta a parlament ülésein látta és hallotta a Szabadság Párt fenegyerekeit - szögezte le a továbbiakban Zsolt -, önkénytelenül arra a jelenetre emlékezhet, amikor a náci képviselők először jelentek meg a weimari Németország parlamentjében.” Végül pedig annak a véleményének adott hangot, hogy „bármint is van, a baloldali pártok, amelyek féltik a demokráciát, most úgy érzik, joguk van a demokrácia ellenségével szemben más eszközökkel is védekezni, mint amilyenekkel a Baloldali Blokk jóhiszemű ellenzéke ellen küzdenek.”⁸⁷

A fentiek tekintetében a nyári hónapokban sem javultak, inkább romlottak a Magyar Szabadság Párt kilátásai. Az MKP korábbi célkitűzéseinek megfelelően nyíltan a párt teljes felszámolására, széttűzésére törekedett. A politikai agitáció mellett most már igénybe vette a „felvilágosító munka” egyéb eszközeit is. Ugyanakkor továbbra sem vált valóra Sulyoknak az az elképzelése, hogy a kisgazdapártból eltávolított, vagy onnan kivált valamennyi polgári ellenzéki politikust, illetve követőiket összefogja, velük szövetségre lépjen. Ezek ugyanis Nagy Ferenc miniszterelnök lemondása után már jórészt önállóan próbáltak szervezkedni.

Nagy Ferenc lemondása után Sulyok még a parlamentben tett egy utolsó kísérletet arra, hogy az ellenzékét összefogja. A Dinnyés-kormány programja feletti vitában azért „új programot” hirdetett meg. Felszólalásában kijelentette, hogy ők - mármint az MSZP - a demokráciának „nem azért a válfajáért” harcoltak és harcolnak, amelyet a kommunisták és a baloldal helyesnek tart. Véleményét abban összegezte, hogy az ország „valóságos rendőrállammá”

⁸⁵ Nagy Vince: Októbertől... 338. l.

⁸⁶ Világ, 1947. április 3. és április 11.

⁸⁷ Haladás, 1947. április 3.

alakult át. Sulyok azonban mindezek ellenére úgy vélekedett, hogy Magyarországon a polgári rendnek és a polgári politikának még van létjogosultsága. Szerinte ennek az lehet a biztosítéka, ha az ország a külpolitikában a semlegesség deklarálásával kifejezésre juttatja azt, hogy a nagyhatalmak „imperialista vagy világnézeti harcához” semmi köze nincs, a belpolitikában pedig a polgári társadalom felsorakozik a kiscgazdapárt mögé.⁸⁸

A Magyar Szabadság Párt összeomlásában igen jelentős szerepet játszott, hogy a választójogi törvény módosítása - amely Sulyok Dezsőt és néhány társát kizárta a választhatók köréből - teljesen nyilvánvalóvá tette: az MSZP a jövőben már sem a nemzetgyűlésben, sem azon kívül nem töltheti be a koalíció polgári ellenzékének szerepét. A Magyar Szabadság Párt Politikai Tanácsa 1947. július 21-i ülésén kimondta a párt feloszlását.⁸⁹ Másnap a nemzetgyűlés üléstermében napirend előtti felszólalásában Nagy Vince nyilatkozatban hozta a képviselők tudomására, hogy a Magyar Szabadság Párt „a választójogi törvény vitájában nem vesz részt, éppúgy nem vesz részt az ennek a törvénynek alapján elrendelhető választásokban sem.”⁹⁰ A nyilatkozat elhangzása után a szabadságpárti képviselők elhagyták az üléstermet. Közülük Sulyok Dezső, Nagy Vince, Halter Béla, Pálffy József és Oberschall Ilona augusztusban az országot is kénytelen volt elhagyni és külföldre távoztak.

⁸⁸ NN. VII. kötet. 850-858. l.

⁸⁹ D. Sulyok: *Zwei Nächte...* 373. l. és Nagy Vince: *Októbertől...* 316-317. l.

⁹⁰ NN. VIII. kötet. 446. l.

BOROSS IMRE SULYOK DEZSŐ KICSIT KÖZELEBBRŐL

A politika iránt érdeklődő, vagy éppen azzal foglalkozó ember gondolatvilágát, annak fejlődését nagyban befolyásolja az a környezet, amely fiatal korában körülvette, amelyben nevelkedett, amelytől egy adott értékrendet megkapott. Én sem vagyok kivétel ez alól. A környezetemben, de főleg a családban, a szülői házban szerzett élmények meghatározták világképemet.

A világ dolgaival való találkozásom korán kezdődött, hiszen édesapám a szomszédos megye székhelyén, Szombathelyen vezető helyi politikus volt a két világháború között. Az első élményem kilenc éves koromra nyúlik vissza. Harmadik elemibe jártam a Rákóczi Ferenc utcai iskolában, amikor egy gyereket lekommunistáztak. - Az apád kommunista volt - harsogta, ha jól emlékszem egy Karcsi nevű osztálytársam a Laci nevezetű gyerekre. Verekedés is lett ebből a megbélyegzésből, de hát mint minden gyermekkori sértegetés, végső soron lepergett a sértetről.

Odahaza megkérdeztem apámat, hogy mit jelent a kommunizmus. Ő nem volt nagy ideológus, de azt hiszem mai szóhasználattal élve nagyon pragmatikusan magyarázta meg a dolog lényegét.

- Édes fiam, ezek a kommunisták lényegében semmi mást nem akarnak, mint ami az evangéliumban le van írva. Az emberek közötti egyenlőséget, vagyoni javak ilyen elosztását hirdetik. Igen ám, de ahogy az evangéliumban foglaltak sem tarthatók be ezen földi életben, hiszen az ember eredendő bűnnel született, így a kommunizmus sem valósítható meg. Miután azonban - folytatta - a kommunisták, mint minden új eszme hirdetői erőszakosak, agresszívek, forradalmat csinálnak, ami vérengzéssel jár. Jön Szamuely, Korvin Ottó, meg társaik. Bukásuk után meg jött Héjjas Iván, Francia Kis Mihály, meg hasonlók. Ők is vérengzenek. Egyik sem kell - fejezte be rövid, de a nyolc éves gyermek számára annál szemléletesebb magyarázatát.

Ezután már fokozottabban kezdtem érdeklődni a körülöttem zajló események iránt. Második gimnazista voltam, amely ma a hatodik általános iskolának felel meg, midőn azt tapasztaltam, hogy odahaza nagy izgalom uralkodik. Megtudtam, hogy fontos vendégek fognak érkezni. Mint később kiderült, 1937. január 10-én Szombathelyen tartott nagygyűlést Eckhardt Tibor a Független Kisgazdapárt elnöke. Még arra is jól emlékszem, hogy apámnak, aki a gyűlést szervezte, konfliktusa támadt Csupor Sándor bácsival, a kormánypárt vezetőjével, mert Eckhardt előzőleg az alkotmányosság elleni támadással vádolta - egyébként joggal - Kozma Miklós kormánypárti belügyminisztert, aki Szombathely képviselője volt az országgyűlésben. Ezért Csupor azt kívánta, hogy halasztassék el a gyűlés. Erre apám nem volt hajlandó. Eckhardt jött. Január 9-én, egy szombati nap délutánján érkezett. Nagy izgalomban voltunk. Nekem nagyanyámhoz kellett menni aludni, mert az én szobámban szállt meg másnapra virradóra a pártelnök. Arra is jól emlékszem, hogy az állomáson apám nagy kísérettel fogadta őt és a vele tartó számos képviselőt. Bár a nagyanyámhoz kellett menni aludni, az elmenetre csak hét óra után került sor, mert azt megengedték, hogy a nagy pártvezér érkezésekor még odahaza legyek. Ez meg is történt és ott 1937. január 9-én délután a Március 15-e tér (ma Mártírok tere) 10. szám alatti ház első emeleti lakásának úgynevezett úri szobájában - akkor így hívták egyes helyeken a szalont, mert ezekben a szobákban dolgozóasztal is volt - az aranysárga plüss garnitúrán apám és két bácsi, Eckhardt Tibor és mint később megtudtam egy szemüveges, élénk tekintetű, középmagas, kissé telt férfi személyében Sulyok Dezső foglaltak

helyet. Én katonásan meghajolva köszöntem mindkettőnek. Az elegánsabbról később megtudtam, hogy Eckhardt Tibor volt. Megsimogatta a fejemet és különösen a latin nyelvtanulásban elért iskolai előmeneteléről érdeklődött. A másik bácsi előtt - aki kicsit köpcös volt - is meghajtottam magam, az kezét nyújtotta felém, majd Tibor bácsi felé fordulva annyit mondott, hogy - „a történelemtől kérdezzük a gyereket, mert napjainkban az a legfontosabb.”

Ez volt az első rövid találkozás Sulyok Dezsővel. Gyermekkorai emlék, de mégis mély benyomást hagyott bennem. Különösen az a megjegyzése, hogy azokban a napokban a történelem iránt kell érdeklődni.

Másnap igen nagyszerű kisgazdapárti gyűlés volt Szombathelyen. A sajtó tele volt tudósításokkal. Azután érdeklődtem apámnál a két személyről. Elmagyarázta, hogy Eckhardt a Független Kisgazdapárt elnöke. Pártvezérnek is nevezik, de ezt nem szereti - mondotta - mert a vezér manapság csak diktatúrában van. Dezső bácsi épp ekkor lépett be a pártba. Azt is megtudtam, hogy apám a kisgazdapárt helyi vezetője, bár csodálkoztam, hogy szervezetét, amelynek elnöke, úgy hívták, hogy Keresztényszocialista Munkásegylet. Sose felejttem el, hogy megkérdeztem: - Hogyan lehet apu, hogy maga kisgazdapárti, amikor itt egy más nevű szervezetnek a vezetője?

Apám rám nézett és azt magyarázta: - Édes fiam, a kisgazdapárt elfogadja a keresztényszocialista tanításokat. Van is ilyen tagozata az országos központnak. Így hát az itteni Keresztényszocialista Munkásegylet a pártközpontban úgy van bejegyezve, mint a kisgazdapárt szombathelyi szervezete.

Némileg másképp ment akkoriban a politizálás, mint napjainkban. Midőn elvállaltam ezt a kisreferátumot, rögtön hozzátettem, hogy a „Sulyok Dezső kicsit közelebből” cím azt is jelenti, hogy egy picit szeretném a két háború közötti korszak második szakaszát bemutatni, meg a háború utáni néhány év politikai viszonyairól érintőlegesen szólni.

A pártok nem alkottak olyan zárt egységet, mint napjainkban. Alig voltak helyiségeik. A keresztényszocialisták a munkásegyletben, vagy a Katolikus Körben, a kormánypártiak az úri kaszinóban, a szociáldemokraták a szakszervezetekben, a liberálisok meg - ahol egyáltalán voltak ilyenek - valamilyen polgári körben politizáltak. Jelentős fóruma volt a politizálásnak a kávéház is. A háború éveiben például Szombathelyen az akkori Kovács Kávéházban, a mai Savariában, volt egy asztal, amit „vörös asztalnak” hívtak.

Ennek állandó látogatója volt Hussi Ferenc törvényszéki elnök, Tóth Károly molnár, Legáth László, a város legelőkelőbb fűszer és csemege üzletének tulajdonosa, Solti Ferenc pénzügyigazgató és apám. Dehogyan voltak ezek az emberek vörösek. Az egész városban egy darab kommunista sem volt. Még az oroszok bevonulását követő napokban sem lehetett ilyet találni...

Ellenben az asztaltársaság tagjai határozott antinácik, németellenesek voltak és meggyőződésük szerint a németek elveszítik a háborút. Az azt követő évekről beszélgettek. Más kérdés, hogy a háború után elképzeléseik nem realizálódtak.

Visszatérve az 1937. január 9-i beszélgetésre, ott az úri szobában Eckhardt és Sulyok Dezső között arról volt szó, hogy mikor lép be Dezső bácsi a kisgazdapártba. Ott állapodtak meg véglegesen a belépésről, sőt még arról is, hogy ezt Sulyok újságban teszi közzé.

Kikerestem a Széchenyi Könyvtárban a Magyarság 1937. január 30-i számát, amelyben Dezső bácsi írta a vezércikket „Levél Eckhardt Tiborhoz” címmel. Ebben megindokolta a pártba való belépésének okát. Bár Sulyok Dezső személyével, politikájával, történelmi szerepével itt az

előadók már bőven foglalkoztak, de legyen szabad ebből a vezércikk-levélből egy jellemző részt felolvasni:

Nálunk mindenekelőtt azzal kell tisztába jönnünk, kié is ez az ország? Hogy a feudális nagybirtok nem ura többé ennek az országnak, különösen nem, amióta mindennap százszor és ezerszer szemünk előtt feledkezik meg nemzete iránti kötelezettségeiről, arról, mire kötelez a közszemben a nagy vagyon. Erkölcsileg nem is kétes értékű módon fecsérli el nagybirtokosaink igen nagy része, különösen fiatalabb nemzedéke, a nemzet naggyá tételére hivatott jövedelmeit és olyan egyéni életmódot folytat, amely szégyent hoz történelmi nevére. De nem ura az országnak az ingó nagytőke sem, amely a maga rablógazdálkodását azzal vásárolja meg, hogy időnként erkölcstelenül eltékozolt közpénzek pótlására százezreket nyom titokban a megszorult kormányok zsebébe és választásokat finanszíroz, amelyeknek nincs más célja, mint az éppen hatalmon lévő néhány ember uralma érdekében az ország népét elűtni valódi akarata megnyilvánításától. De nem ura az országnak az a szent bürokrácia sem, amely a minisztériumi hierarchia árnyékában el terebélyesedve azt képzei, hogy itt minden virág csak neki nyílik.

Ezután olvasni lehetett a cikkben az erőszakos felforgatás veszélyéről és mindenféle szélsőséges megnyilatkozás elutasításáról.

Tinédzser fővel is fokozottabban kezdtem érdeklődni az események iránt. Apám mesélt az ugyanezen évben itt Pápán tartott híres gyűlésről, amelyen mint tudjuk a kisgazdapárt valamennyi akkori képviselője jelen volt és a pártelnökön kívül nagy hatású beszédet mondott Dezső bácsi is.

Emlékszem arra is, amikor ugyanebben az évben Körmentre utazott édesapám, ahol már az akkori ellenzék valamennyi pártjának összefogását hirdették meg a legitimistáktól kezdve az ellenzéki kereszténypárton keresztül a kisgazdapártig és az akkori liberálisokig.

Dezső bácsi sokszor volt odahaza beszédtema, apám többször találkozott vele Budapesten, de néha Szombathelyen is járt nálunk. Rendkívül jól képzett ügyvéd volt; hihetetlen éles memóriával. Nagy debatterként tartják számon. Az idősebbek arra is emlékezhetnek, hogy például az 1946 évi költségvetési vitában fejből sorolta a költségvetés számadatait, bírálva azokat és javasolva más számokat.

1937 és '38 az akkori kisgazdapárt számára fontos esztendő volt, mert a kisgazdák megpróbálták kifogni a szelet a szélsőjobb vitorláiból. Sulyok Dezső ebben élen járt. Jól emlékszem milyen mulatságosan mesélte el édesapám azt a híres parlamenti felszólalását, amelyben a pápai képviselő bebizonyította, hogy a nagy magyar fajkutató, Szálasi örmény, német és szlovák származású. Még csak nem is volt magyar állampolgár. Ebből óriási botrány lett. Sulyok mindent iratokkal bizonyított.

Nagyon jól emlékszem az 1939-es választásokra. Szemben néhány újságközleménnyel Sulyok Dezső fellépett képviselőnek, de kis szavazatkülönbséggel nem választották meg. Az akkori politikai életre már rányomta bélyegét a szélsőjobb oldali demagógia. Sulykot és a Kisgazdapártot - ahogy azt Pethő Sándor, a Magyarország egyik cikkében megjósolta - túllicitálták a nyilasok.

Apám többször beszélt vele a negyvenes évek elején. Többek között akkor is, amikor a szociáldemokratákkal való együttműködésről folytak a tárgyalások

Sohasem felejttem el, hogy ezekről a beszélgetésekről egy alkalommal úgy emlékezett meg, hogy Dezső bácsinak rendkívül erős aggályai vannak a szociáldemokratákkal való szövetséggel szemben, de úgy vélekedett, hogy az adott körülmények között ezt a lépést mindenképpen meg

kell tenni, mert szilárd összefogásra van szükség a szélsőjobboldal terjeszkedésének megakadályozása végett.

Engedtessék itt meg egy kitérő. A két háború közötti Magyarországon a szociáldemokráciát nagyon hosszú ideig a becsületes, tisztességes középosztálybeli emberek is a kommunizmus szálláscsinálójaként emlegették. Akkoriban a szociális haladásnak rendkívül nagy kárára vált a százharminchárom napos proletárdiktatúra. Mindenféle reformtörekvéssel ezt állították szembe. Apám például a harmincas évek végéig semmiféle kapcsolatot a szociáldemokratákkal nem tartott. Ekkor azonban a hazai nácik előretörésének hatására olvadni kezdett a jég és a nagyobb veszély elkerülése végett megkezdődött mindenütt - így Szombathelyen is - a polgári demokratikus erőknek a szociáldemokratákkal való kapcsolatfelvétele. Ez a háború alatt folytatódott.

A háborút követően az egyértelmű kispárti, tehát a polgári demokratikus választási győzelem után az olyan politikusként, mint Sulyok Dezsőnek fenntartásait a szociáldemokraták akkori magatartása sajnos igazolta. Annak a pártnak ugyan volt egy olyan szárnya - Peyer Károly vezetésével - amely mereven szembehelyezkedett a diktatúrára törő kommunista törekvésekkel, de hát ők kisebbségben maradtak. Nem hallgatható el, hogy a szociáldemokraták akkor a Baloldali Blokk létrehozásával újból a kommunisták szekértolóiává váltak.

Egy másik, igen jelentős személyes élmény. Apámat Szombathelyen ellenzéki politikusként tartották számon. Rokoni körökben azonban vezető tisztségviselők is voltak az alispántól kezdve csendőrtisztig. Ez utóbbival szüleim viszonya meglehetősen hűvös volt. Nagyon meglepődhetett azonban Laci bácsi - így hívták a csendőr alezredes rokont - amikor megtudta az alábbi esetet. 1942 végén - ekkor lépett hivatalba a Kállay kormány - új csendőrkerületi parancsnokot neveztek ki. Nem sokkal ezután megjelent apám irodájában egy csendőrszázados, összeütötte bokáját és tájékoztatta arról, hogy a kerületi parancsnok, Dobolyi ezredes úr a feleségével szeretne nálunk vizitálni. Időpontot kért. A vizit megtörtént, ami után apám és a rendkívül nagyhatalmú és szimpatikus, erdélyi származású parancsnok között jó, mondhatnám baráti kapcsolat alakult ki. Évtizedekig nem gondoltam arra, hogy mi lehet az oka a vizitnek. Akkor világosodott meg előttem a dolog lényege, amikor elolvastam Kállay Miklós egykori miniszterelnök emlékiratait, amelyben egyebek között az olvasható, hogy hivatalba lépésekor utasítást adott a közigazgatás, ide értve a csendőrség vezetőinek is, hogy mindenütt keressék és vegyék fel a kapcsolatot a mérsékelt ellenzék prominens személyiségeivel. Nos, a szombathelyi kerületi csendőrparancsnok semmi mást nem tett, mint teljesítette az ilyen irányú utasítást, amelyből viszont látható volt Kállay politikája...

Egy újabb személyes találkozás Sulyok Dezsővel. A Dorottya utca sarkán lévő Pénzügyi Központban, amelynek az igazgatója volt. 1946. március utolsó napjaiban történhetett. Apám, mint a kispárti szombathelyi szervezetének újjáalapítója, majd díszelnöke, eddig is kapcsolatban volt Sulyok Dezsővel, de akkor valamilyen oknál fogva személyesen is felkereste a országos hírű politikust. Engem is magával vitt.

- Nem árt, ha meghallgatod beszélgetésünket - mondotta - hiszen most éppen újságíró leszel. Valóban, akkoriban indult a kispárti Nyugati Kis Újság, amelynek munkatársa lettem.

Hosszú beszélgetés zajlott le kettőjük között. Most már érett fővel láttam őt és nagy figyelemmel hallgattam egyre szenvedélyesebb magyarázatát. Elmarasztalta a kispárti vezetést. Megalkuvónak tekintette. Szerinte az akkori helyzetben a szovjetek a kommunistáknak még akkor sem nyújtottak volna segítséget, ha a kispárti követeléseinek ellenáll. Elmondta, hogy a „nadrágos”, magyarán értelmiségiek háttérbe szorítása a pártban szinte hivatalos programmá vált. Némi elkeseredettség is vegyült szavaiba. De bízott is, mert

rengeteg levelet kapott és akkor várt megjelenésre újsága, a Holnap, ami mindössze tíz lapszámot ért meg, mert kommunista nyomásra és szakszervezeti utasításra a nyomdászok a tizenegyedik számot már nem nyomták ki.

A „nadrágosok” háttérbe szorításáról diskurzus alakult ki Sulyok és apám között. Egyformán úgy látták, hogy a kommunistáknak az a handabandázása, hogy a munkásokat és a parasztokat kell előtérbe helyezni, semmi másra nem jó, mint a polgári erők gyengítésére. Náluk függetlenül a származástól, nagyon képzett, Moszkvában évekig, évtizedekig tanult politikusok kezében volt a vezetés. Olyanokéban, mint Rákosi Mátyás, Révai József, a filozófus Lukács, vagy Rudas, de még lehetne sorolni. A kisgazdapárt pedig kifejezetten a jó képességű vezetőit lökte ki soraiból. A beszélgetés során Sulyok egészen belelovalta magát ennek hangsúlyozásába. Igaza volt. Elég megnézni annak a huszonegy képviselőnek a foglalkozását, képzettségét, akiket akkor, 1946. március 12-én a pártból kizártak.

Az egyik újságban most olvasni lehetett, hogy Sulyok Dezső népszerűségét némileg csökkentette, hogy elvállalta a népiügyszi szerepet az Imrédy perben. Ez tévedés. Az akkori Magyarországon mindenki egységesen ítélte el a háború végén jelentkező szélsőjobboldali politikát. Parasztok, munkások, középosztálybeliek egyaránt. Ennek a politikának egyik pregnáns megjelenítője volt Imrédy. Környezetemben nem tudok olyanról, aki amiatt marasztalta volna el Sulyokot, mert az Imrédy perben elvállalta a politikai ügyészi feladatot. Igaz, hogy ő ugyanezt a Szálasi perben szeretne volna tenni, amelyre predesztinálta, hogy vele szemben már a harmincas évek végén nagyon erőteljesen fellépett. Az sem hallgatható el, hogy az Imrédy perben - elvi okok miatt - Sulyok nem kért halálbüntetést, sőt könyvében leírja, hogy ez ellen fellebbezett, amit azonban nem vettek figyelembe.

Egyébként tömegesen érkeztek az akkori kisgazdapárt központjába tiltakozások a kizárások ellen. A párt szombathelyi szervezete is így tett. A tagság véleményét jelző iratokat nem vették figyelembe. A pártközpontban - kommunista sugalmazásra - kialakult az az álláspont, hogy a kisgazdapárt szavazói csak azért szavaztak erre a pártra, mert nem volt más jobboldali képződmény. Emiatt ebben a szavazótáborban - okoskodtak - olyanok is vannak, akik nem ide tartoznak. Ez volt a szalámpolitika elvi alapja. Ez párosult a szünet nélküli reakciósozással. Mindenki az volt, aki nem hajtott fejet a kommunistáknak.

A szalámpolitikával együtt megjelent olyan törekvés is, hogy a reakció élenjáróinak szavazati jogot sem szabad adni. Egy év múlva ez már a választási törvényben is megjelent. Körülbelül fél millió embertől vonták meg különböző jogcímenek a választói jogot. Majd megkezdték a kékcédulás választásokat. Jellemző, hogy a három évvel ezelőtt még ellenálló és kifejezetten antináci Sulyok Dezső sem volt választható. Csak azért, mert 1935-ben néhány hónapig kormánypárti képviselő volt. Pedig az a kormánypárt, a Nemzeti Egység Pártja még nem is volt szélsőjobboldali.

Sulyok Dezsőék kizárása után a kisgazdapárton belül nagyon erős törésvonalak jelentek meg. A 1946 tavaszán indult Nyugati Kis Újság című lapnak 1949 elejéig voltam a belső munkatársa, mint újságíró. A lap keményen bírálta a kormányt, de különösen Rajk Lászlót, a kommunista belügyminisztert, a rendőrséget és az ÁVH bölcsőjét, a politikai osztályt.

Ifjú Szász Ernő főszerkesztő kolumnás vezércikkekben adott hangot a polgári gondolatnak. Akkor ezt tiszta demokráciának hívtuk. Nem egyszer hivatkoztunk a kizárt Sulyok Dezsőre, amiért a pártközpontból elmarasztalások érkeztek. Számtalanszor nem hoztuk a pártközpont által leadott vezércikkeket. Mi lett ennek a vége? 1946 szilveszterén a főszerkesztőt letartóztatta a politikai rendőrség. Őrizetbe vettek még jó néhány ifjúsági vezetőt is. A lap hasábjain igen élesen kritizáltuk a eljárást és főleg azt, hogy semmiféle hatóság nem akart

tudni a letartóztatásról, s nem tudott számot adni még annak okáról sem. Hónapok múlva helyezték Szász Ernőt, meg a fiatalokat szabadlábra. Valamennyien megváltoztak. Szász Ernő hamarosan disszidált. Az 1947-es választásokon a kisgazdapárti Nyugati Kis Újság alig burkoltan már a Demokrata Néppárt mellett agitált. De ezt tették egyéb vidéki kisgazda újságok is. Számos lap bírálta az úgynevezett „lex Sulyok”-ot. Közben szerveződött a Szabadságpárt és elhangzott 1946 novemberében a híres sportcsarnoki beszéd. A vidéki kisgazdalapok erről is részletesen tudósítottak. A pártvezetés nem volt már ura a helyzetnek. Amíg a szabadságpárt létezett, a tömegek afelé fordultak, amikor ennek a pártnak a vezetője 1947 júliusában kénytelen volt elhagyni az országot, akkor a Demokrata Néppárt és a Pfeiffer Zoltán vezette Függetlenségi Párt voltak a polgári gondolat zászlóvivői. Ám mind a két párt Sulyok szemléletét követte. A néppártiak a keresztény világszemléletre, a függetlenségiiek a polgári és nemzeti értékrendre helyezték a hangsúlyt.

A Sulyok Dezső által képviselt nemzeti demokrácia ebben a két pártképződményben lelt otthonra.

A '47-es választások után a kisgazdapárti sajtó elszürkült. A politika köréből csak a pártközpontról érkezett írások jelenhettek meg. A szombathelyi Nyugati Kis Újságot bulvár jelleggel próbáltuk fenntartani. Előtérbe kerültek rendőrségi, törvényszéki anyagok. Ekkor már a szerkesztőségben mindig ült egy besúgó. Újságíró gyakorló volt az ilyen. Pontosan tudtuk, hogy ki az. Egy alkalommal - ki tudja készakarva, vagy mérhetetlen butaságból - egy jelentésnek a fogalmazványát az íróasztalon hagyta. Azután '49 elején engem az újságtól a kommunisták kívánságára rövid úton elküldtek, merthogy állandóan a bűnöző rendőrökről írtam.

Csak örülni lehet annak, hogy Sulyok Dezső születésének századik évfordulóján számos méltató cikk jelent meg személyéről a hazai sajtóban. Érdekes azt is kiemelni, hogy Bajcsy-Zsilinszky Endrén kívül csak Sulyok volt az a kisgazdapárti politikus, akiről kandidátusi dolgozatot fogadott el a Tudományos Minősítő Bizottság.

Most pedig kezünkbe vesszük azt a könyvet, amelyben Szerencsés Károly docens úr, a nemzeti demokrata szemléletű közéleti férfiú, egykori pápai polgármester, országgyűlési képviselő életútjának legfontosabb szakaszát mutatja be szorgos kutatómunka eredményeként.

Mindez jelzi, hogy a Batthyány utca 3. szám alatti ház lakója olyan személy volt, aki maradandó értékeket képviselt és akinek gondolatai napjainkban sem veszítették el időszerűségüket.

A ház falán lévő gránittábla méltán őrzi emlékét, az odahelyezett sok koszorú pedig azt a tiszteletet, amelyet az utókortól kiérdemelt.